

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาผลการใช้กระบวนการนิเทศภายในโดยคณะครูมีส่วนร่วมกับกลุ่มโรงเรียนพินาย สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วยสาระสำคัญดังต่อไปนี้

- ก. การนิเทศการศึกษา
- ข. กระบวนการนิเทศการศึกษา
- ค. กิจกรรมการนิเทศภายในโรงเรียน
- ง. การมีส่วนร่วมในการนิเทศการศึกษา
- จ. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนิเทศการศึกษา

การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะต้องดำเนินงานให้ประสานสัมพันธ์ควบคู่กันไปกับกระบวนการบริหารการศึกษาและกระบวนการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดคุณภาพการศึกษา สามารถดำเนินการบรรลุตามวัตถุประสงค์เป้าหมายของหลักสูตรการศึกษาที่กำหนดไว้ การนิเทศการศึกษาเป็นการร่วมมือกันระหว่างผู้ให้การนิเทศและผู้รับการนิเทศ เพื่อร่วมกันปรับปรุงแก้ไขหรือพัฒนาการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้การนิเทศการศึกษาจึงเป็นกระบวนการของการศึกษาที่มุ่งจะส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนามาตรฐานการจัดการศึกษาโดยเฉพาะ แต่ผู้ดำเนินการนิเทศการศึกษาต้องเป็นผู้มีความรู้ประสบการณ์และทักษะต่าง ๆ ในการนิเทศ ตลอดจนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินการนิเทศการศึกษาเป็นอย่างดี จึงจะทำให้การนิเทศการศึกษابรรลุตามวัตถุประสงค์เป้าหมายของการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ

ความหมายของการนิเทศการศึกษา

ความหมายของการนิเทศการศึกษา จากพจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530 (2532, หน้า 286) ได้ให้ความหมายการนิเทศการศึกษาว่าหมายถึง การให้คำแนะนำช่วยเหลือโรงเรียนในเรื่องการเรียนการสอน และนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาในลักษณะคล้ายกัน โดยมีแนวคิดว่าการนิเทศการศึกษาเป็นการให้ความช่วยเหลือครูให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังจะเห็นได้จากแนวคิดของ กู๊ด (Good, 1973, p.574) ให้ความหมายว่าเป็นความพยายามของผู้ทำหน้าที่นิเทศที่จะช่วยให้การให้คำแนะนำแก่ครูหรือผู้อื่นที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาให้สามารถปรับปรุงการสอนของตนให้ดีขึ้น ช่วยให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านอาชีพ และช่วยพัฒนาความสามารถของครู และ Spears (1967, p.10) ได้ให้คำจำกัดความว่าเป็นกระบวนการที่จะทำให้เกิดการปรับปรุงการเรียนการสอนของครู โดยการทำงานร่วมกับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้เป็นกระบวนการกระตุ้นความเจริญก้าวหน้าของครูและมุ่งที่จะช่วยเหลือครูเพื่อให้ครูช่วยตนเองได้ ส่วน Wiles (1963, p.19) ได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาว่าเป็นการแนะนำซึ่งกันและกัน วางแผนงานร่วมมือปรึกษาหารือกันและกันเพื่อหาทางปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2534, หน้า 3) ว่า การนิเทศ หมายถึง กระบวนการจัดการบริหารการศึกษา เพื่อชี้แนะให้ความช่วยเหลือและความร่วมมือกับครูและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครูและเพิ่มคุณภาพของนักเรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายของการศึกษา และ สงัด อุทรานันท์ (2530, หน้า 12) ให้ความหมายคล้ายกันว่าการนิเทศการศึกษา คือ กระบวนการทำงานร่วมกับครูและบุคลากรทางการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งสัมฤทธิ์ผลสูงสุดในการเรียนของนักเรียน

นอกจากนี้ ชาญชัย อาจิณสมจาร (2525, หน้า 5) ได้ให้คำจำกัดความของการนิเทศการศึกษาว่า การนิเทศการศึกษาคือ กระบวนการสร้างสรรค์ที่ไม่หยุดนิ่งในการให้คำแนะนำและการชี้ช่องทางในลักษณะที่เป็นกันเองแก่ครูและนักเรียนเพื่อการปรับปรุงตัวของเขา (ครูและนักเรียน) และสภาพการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาที่พึงประสงค์ และ

สันต์ ธรรมบำรุง (2526, หน้า 10) ให้ความหมายการนิเทศการศึกษาว่าเป็นการช่วยเหลือ การแนะนำ การบริการ การปรับปรุงที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนในการที่จะส่งเสริมให้ครู ปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น ซึ่งคล้ายกับความหมายของการนิเทศการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการ การการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528, หน้า 88) ได้ให้ความหมายการนิเทศการศึกษาไว้ว่า เป็นการร่วมมือ การช่วยเหลือ แนะนำ และให้คำปรึกษา เพื่อช่วยให้ครูสามารถพัฒนาความรู้ ความสามารถและพฤติกรรมการสอนได้ด้วยตนเอง รวมทั้ง ชารี มณีศรี (2521, หน้า 19) ได้ให้ความหมายของการนิเทศการศึกษาว่า หมายถึง ความพยายามอย่างหนึ่งในหลาย ๆ อย่างที่จะ ช่วยส่งเสริมให้การศึกษาที่มีคุณภาพ ทั้งด้านการเรียนการสอน และ Harris (1975, p.13) ได้กล่าวถึง ความหมายของการนิเทศการศึกษาว่า หมายถึง สิ่งที่ถูกบุคลากรในโรงเรียนกระทำ ต่อบุคคลหรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจะคงไว้หรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการเรียน การสอนในโรงเรียน มุ่งให้เกิดประสิทธิภาพในด้านการสอนเป็นสำคัญ

จากแนวคิดและความหมายของการนิเทศการศึกษา จากนักการศึกษาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการนิเทศการศึกษา หมายถึง กระบวนการหรือกิจกรรมในการทำงาน ร่วมกันระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ เพื่อพยายามหาแนวทางปรับปรุง แก้ไขและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

การนิเทศการศึกษามีความสำคัญและจำเป็นต่อระบบการศึกษาและระบบโรงเรียนเป็นอย่างมาก เนื่องจากว่าการจัดการศึกษาในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมของ สังคม ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนระบบการจัดการศึกษา การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาจึงต้องแปรเปลี่ยนไปตามระบบการศึกษา เช่น หลักสูตร การจัดและ ดำเนินการสอน ผู้บริหารและครูอาจารย์ในสถานศึกษาจำเป็นต้องได้รับความรู้เพิ่มเติมและพัฒนา ให้มีความรู้ความสามารถเพื่อรับการเปลี่ยนแปลง และก้าวทันความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเป็นอยู่ สิ่งที่จะช่วยพัฒนาครูอาจารย์ด้านวิชาการและช่วยให้งานวิชาการก้าวหน้ามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น คือ การนิเทศการศึกษา แต่ปัจจุบันการนิเทศการศึกษาโดยศึกษานิเทศก์นั้นไม่สามารถจะทำได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากการขยายตัวในด้านจำนวนสถานศึกษา ขนาดของสถานศึกษา ตลอดจนครูอาจารย์

ในสถานศึกษาเพิ่มจำนวนขึ้นมากกว่าเดิมมากมาย การนิเทศการศึกษาจากภายนอกหรือจากศึกษานิเทศก์จึงไม่เพียงพอเพราะมีศึกษานิเทศก์น้อย ประกอบกับปัจจุบันคณะครูอาจารย์ในสถานศึกษามีผู้มีความรู้ความสามารถและมีวุฒิทางการศึกษาสูง มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาในการนิเทศการศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการนิเทศการศึกษาโดยให้ผู้บริหารโรงเรียนและคณะครูเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง ซึ่งเรียกว่า การนิเทศภายใน

การนิเทศภายในในสถานศึกษาเป็นกระบวนการหรือวิธีการหรือกิจกรรมที่บุคลากรภายในสถานศึกษาจัดขึ้น เพื่อปรับปรุงส่งเสริมคุณภาพการเรียนการสอนภายในสถานศึกษาให้ดียิ่งขึ้น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2529, หน้า 9) ได้ให้ความหมายการนิเทศภายในโรงเรียนว่า หมายถึง ความพยายามทุกชนิดของผู้ที่อยู่ในโรงเรียนตั้งแต่ผู้บริหารลงไป ในอันที่จะปรับปรุงส่งเสริมประสิทธิภาพการเรียนการสอนภายในโรงเรียนให้ดีขึ้นเป็นการเพิ่มพลังการปฏิบัติงานของครู รวมทั้งให้ครูมีความก้าวหน้าในวิชาชีพและผลขั้นสุดท้าย คือ การศึกษาของเด็กก้าวหน้าไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับ นิวัตร นาคะเวช (2532, หน้า 6-9) ที่ได้กล่าวถึงการนิเทศภายในว่า เป็นกิจกรรมที่ผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียนร่วมมือกันจัดขึ้น เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานของครูในทุกด้าน รวมทั้งให้ครูเกิดความก้าวหน้าในวิชาชีพและสัมฤทธิ์ผลสูงสุดในการเรียนของนักเรียน

นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528, หน้า 88) ได้ให้ความหมายของการนิเทศภายในว่า หมายถึง การร่วมมือ การช่วยเหลือ แนะนำ และให้คำปรึกษาหารือเพื่อช่วยให้ครูสามารถพัฒนาความรู้ความสามารถและพฤติกรรมการสอนได้ด้วยตนเอง การนิเทศภายในเป็นการนิเทศการศึกษาที่ดำเนินการโดยบุคลากรของโรงเรียนเอง สอดคล้องกับ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 261) ซึ่งได้ให้ความหมายของการนิเทศภายในสถานศึกษาว่า หมายถึง การนิเทศที่มีการริเริ่มและจัดดำเนินการโดยบุคลากรภายในสถานศึกษา และในหลายโอกาสก็เชิญบุคลากรภายนอกเป็นวิทยากรมาร่วมโครงการ

จากความหมายที่กล่าวข้างต้น การนิเทศภายในสถานศึกษาจึงมีลักษณะดังนี้คือ

1. บุคลากรภายในสถานศึกษาเป็นผู้จัดดำเนินการและเป็นเจ้าของโครงการ จัดตามความต้องการและความจำเป็นของสถานศึกษานั้น

2. การดำเนินงาน กระบวนการ กิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นภายในสถานศึกษา

จึงพอจะสรุปได้ว่าการนิเทศภายใน หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการในการที่จะปรับปรุงส่งเสริมและพัฒนาการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการริเริ่มและจัดดำเนินการโดยบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อให้ครูมีความก้าวหน้าในวิชาชีพและเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนสัมฤทธิ์ผลสูงสุดตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรกำหนดไว้

จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา

จุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา มีนักการศึกษากำหนดไว้หลายลักษณะ โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การช่วยให้ครูปรับปรุงหรือพัฒนาการเรียนการสอนให้บังเกิดผลดีแก่นักเรียน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2533, หน้า 7) กำหนดจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. เพื่อช่วยให้ครูมองเห็นปัญหาและความต้องการจำเป็นของเด็กและเยาวชนสามารถจัดสนองความต้องการของเด็กและเยาวชนได้ รวมทั้งการช่วยแก้ไขและป้องกันปัญหา

2. เพื่อช่วยให้ครู ผู้บริหารและข้าราชการทุกฝ่ายได้มองเห็นและเข้าใจจุดมุ่งหมายของการศึกษาและบทบาทหน้าที่ของตนเอง เพื่อดำเนินการให้บรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าว

3. ช่วยสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานของครูและเจ้าหน้าที่ให้อยู่ในสภาพที่ดีและร่วมปฏิบัติงานเป็นคณะด้วยกำลังและสติปัญญา

4. เพื่อให้ครูได้พัฒนาความรู้ ความสามารถและทักษะในการสอนตลอดจนทำแผนการสอน สื่อการสอน การประเมินผล

5. เพื่อประสานงานกับผู้บริหารการศึกษาในอันที่จะแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ที่โรงเรียนไม่อาจดำเนินงานได้ตามลำพัง

6. เพื่อช่วยประเมินผลงานของครูและเจ้าหน้าที่ รวมทั้งช่วยวางแผนเพื่อแก้ปัญหาที่เหมาะสม

7. เพื่อช่วยให้ครูใหม่ได้เข้าใจงานของโรงเรียนและอาชีพของครู

8. เพื่อช่วยในด้านประชาสัมพันธ์และสร้างครูให้มีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ

สำหรับ Briggs and Justman (1953, p.406) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาว่า เพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางอาชีพ เพื่อเสริมสร้างความเจริญของงานของครู เพื่อปรับปรุงการสอนของครูให้ดีขึ้นและเพื่อส่งเสริมแนะนำครู สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งมีจุดมุ่งหมายคล้ายกับ Adam and Dickey (1953, p.22-23) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาว่า เพื่อช่วยครูให้ครูรู้จักคิดค้นวิธีทำงานด้วยตนเอง เพื่อช่วยให้ครูคุ้นเคยกับแหล่งวิชาการ เพื่อช่วยให้ครูมีความเชื่อมั่นในความสามารถของตนอันจะทำให้ไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงานของครูและเพื่อช่วยประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนสนับสนุนโรงเรียน

นอกจากนี้ สงัด อุทรานันท์ (2530, หน้า 12-13) ได้วิเคราะห์จุดมุ่งหมายจากแนวคิดจากบุคคลต่าง ๆ เห็นว่าจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. เพื่อพัฒนาคน การนิเทศการศึกษาคือเป็นกระบวนการทำงานร่วมกับครูและบุคลากรทางการศึกษา เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของครูและบุคลากรทางการศึกษาไปในทางที่ดีขึ้น

2. เพื่อพัฒนางาน เป้าหมายสุดท้ายของการนิเทศการศึกษาอยู่ที่นักเรียน ซึ่งเป็นผลผลิตจากการสอนของครูและบุคลากรทางการศึกษา ดังนั้นการนิเทศจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาการสอนให้ดีขึ้น

3. เพื่อสร้างความสัมพันธ์การนิเทศการศึกษา เป็นการช่วยเหลือไม่ใช่ตรวจหรือจับผิด แต่เป็นการร่วมมือกันรับผิดชอบ ร่วมกันทำงาน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี

4. เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ การนิเทศการศึกษามุ่งส่งเสริมให้ครูและบุคลากรที่เกี่ยวข้องเกิดขวัญกำลังใจในการทำงานเพราะขวัญกำลังใจเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้คนตั้งใจทำงานจากที่ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการนิเทศไปแล้วนั้น ยง วัชวัลคุ (2524, หน้า 5) มีจุดมุ่งหมายแตกต่างจากที่กล่าวไปแล้ว ประเด็นหนึ่งคือ กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาว่า เพื่อ

ช่วยสร้างความเป็นผู้นำที่บริหารงานโดยพึ่งความคิด เห็นและข้อเสนอของเพื่อนร่วมงาน เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานได้ใช้ความรู้ ความสามารถให้เป็นประโยชน์ต่องานอย่างเต็มที่ ถือว่าทุกคนในหน่วยงานมีความสำคัญต่อหน่วยงาน ประสานความสามัคคีกัน บริหารและตัดสินใจโดยยึดเหตุผลและความถูกต้องเป็นเกณฑ์

สรุปแล้วจุดมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษามุ่งเพื่อที่จะพัฒนาครูเป็นประเด็น เพื่อให้ครูรู้จักวิเคราะห์ปัญหา หาแนวทางปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพได้ด้วยตนเอง ตลอดจนความเป็นผู้นำในระบบการทำงานแบบประชาธิปไตย เพื่อส่งผลต่อการพัฒนาตัวนักเรียนให้มีคุณภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายของการศึกษากำหนดไว้นั่นเอง

หลักการนิเทศการศึกษา

หลักการนิเทศการศึกษาเป็นแนวปฏิบัติที่ผู้นิเทศต้องนำไปเป็นหลักยึดในการทำงานเพื่อให้การปฏิบัติงานการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา บรรลุผลตามความมุ่งหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้ทำการนิเทศการศึกษาจึงจำเป็นต้องรู้จักทักษะพื้นฐานของหลักการนิเทศการศึกษาเป็นอย่างดี ซึ่ง สงัด อุทรานันท์ (2530, หน้า 15-18) ได้กล่าวถึงหลักการนิเทศการศึกษาไว้ 3 ประการดังนี้

1. การนิเทศการศึกษาคือกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ
2. การนิเทศการศึกษามีเป้าหมายอยู่ที่คุณภาพของนักเรียน แต่การดำเนินงานนั้นจะกระทำโดยผ่านตัวกลาง คือ ครู และบุคลากรทางการศึกษา

3. การนิเทศการศึกษา (ในประเทศไทย) เน้นบรรยากาศแห่งความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับหลักการนิเทศการศึกษาของ Burton and Brueckner (อ้างใน เสาวภา เชาว์ชลากร, 2525, หน้า 3) ได้กำหนดหลักการนิเทศการศึกษาไว้ว่า การนิเทศการศึกษาคือ ความเป็นประชาธิปไตย (Democratic) คือ จะต้องเปิดโอกาสให้มีการร่วมมือและใช้ประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้มากที่สุด และในการนิเทศการศึกษาคือใช้อำนาจให้น้อยที่สุด อำนาจนั้นจำเป็นต้องได้มาจากหมู่คณะเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติงานของหมู่คณะ ไปสู่เป้าหมาย

ส่วน Marks (อ้างใน กิตติมา ปรีดีติลล, 2532, หน้า 275) ได้ให้หลักการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้

1. การนิเทศการศึกษาต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกท่าน
 2. การนิเทศการศึกษาต้องถือหลักว่าเป็นการบริการซึ่งครูเป็นผู้ใช้บริการ
 3. การนิเทศการศึกษาควรสอดคล้องกับความต้องการของครู
 4. การนิเทศการศึกษาควรเป็นการสร้างสรรค์ทัศนคติและความสัมพันธ์ระหว่างผู้นิเทศและผู้บริหารนิเทศ
 5. การนิเทศการศึกษาควรเน้นให้เห็นความสำคัญของงานวิจัยและพยายามหาทางให้ครูศึกษางานวิจัยแล้วนำมาปฏิบัติตามนั้น
 6. การนิเทศการศึกษาควรยึดหลักการประเมินผลการนิเทศทั้งผู้นิเทศและผู้บริหารนิเทศ
- นอกจากนี้ ลันต์ ธรรมบำรุง (2526, หน้า 17-18) และ อบรม สันนิบาล, สมศักดิ์ ศรีมานันท์, 2521, หน้า 35-38) ได้กล่าวถึงหลักการนิเทศการศึกษาไว้ 6 ประการคือ
- 1) การนิเทศการศึกษา คือ ปรัชญา (Supervision is Philosophic) เป็นการเสาะแสวงหาความจริง ความรู้และคุณค่าในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน
 - 2) การนิเทศการศึกษา คือ ความร่วมมือ (Supervision is Cooperative) งานของผู้นิเทศที่สำคัญจะต้องพยายามประสานงานประสานความคิด และปฏิบัติงานร่วมกับครูเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ผู้นิเทศต้องมีความจริงใจต่อครู ทำให้ครูไว้วางใจและปฏิบัติงานด้วยความสบายใจ
 - 3) การนิเทศการศึกษา คือ งานสร้างสรรค์ (Supervision is Creative) การนิเทศการสอนเป็นการเสาะแสวงหา ค้นหาความสามารถพิเศษที่ซ่อนเร้นในตัวครูให้แสดงออกมาเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
 - 4) การนิเทศการศึกษา คือ วิทยาศาสตร์ (Supervision is Scientific) โดยนำเอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในกระบวนการศึกษาและกระบวนการเรียนการสอน มีการทดลองและมีเครื่องมือการวัดผลที่มีคุณภาพ

5) การนิเทศการศึกษายังให้เกิดผล (Supervision is Effective) การนิเทศการสอนเป็นข้อเท็จจริงและข้อยืนยันที่จะช่วยให้ครูเข้าใจทฤษฎีอย่างแจ่มแจ้ง โดยให้ครูได้ทดลองปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน

6) การนิเทศการศึกษาเป็นประชาธิปไตย (Supervision is Democracy) การนิเทศการสอนเป็นประชาธิปไตยเพราะต้องอาศัยการไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Mutual Trust) การเคารพซึ่งกันและกัน (Mutual Respect) และการร่วมมือกัน (Co-operation)

หลักการของการนิเทศการศึกษาจะเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้นิเทศการศึกษา จากแนวคิดที่กล่าวมาแล้วจะเห็นว่า การนิเทศการศึกษาเป็นกระบวนการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ ซึ่งมีบรรยากาศในการนิเทศการศึกษาคควรเป็นแบบประชาธิปไตยและเต็มไปด้วยความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เคารพซึ่งกันและกัน ใช้อำนาจให้น้อยที่สุด หากผู้นิเทศยึดหลักการเหล่านี้จะทำให้การนิเทศการศึกษาดำเนินไปอย่างราบรื่นและบรรลุตามวัตถุประสงค์ได้อย่างแน่นอน

ส่วนหลักการนิเทศการศึกษากายในโรงเรียนนั้นมีหลักการคล้ายกันกับหลักการนิเทศการศึกษาโดยทั่วไป หลักการสำคัญสำหรับการจัดการนิเทศภายในโรงเรียนที่จะต้องฝึกเป็นแนวปฏิบัติซึ่ง ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 265-266) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. การนิเทศควรมีการบริหารงานเป็นระบบ และมีการวางแผนการดำเนินงานเป็นโครงการ

2. การนิเทศต้องถือหลักการมีส่วนร่วมในการทำงาน คือ ความเป็นประชาธิปไตย เคารพในความคิดเห็นของคนอื่น เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นความร่วมมือร่วมใจกันในการดำเนินงาน และใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานเพื่อให้งานนั้นไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

3. การนิเทศเป็นงานสร้างสรรค์ เป็นการแสวงหาความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล ให้แต่ละบุคคลได้แสดงออกและพัฒนาความสามารถเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่

4. การนิเทศเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอนโดยให้ครูอาจารย์ได้เรียนรู้ว่าปัญหาของตนเองเป็นอย่างไร จะหาวิธีแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไร
5. การนิเทศเป็นการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมในการทำงานให้ดีขึ้น สร้างความเข้าใจระหว่างกัน สร้างมนุษยสัมพันธ์ มีวิธีการทำงานที่ดีและความสามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้
6. การนิเทศเป็นการสร้างความผูกพัน และความมั่นคงต่องานอาชีพ รวมทั้งความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง เกิดความพึงพอใจในการทำงาน
7. การนิเทศเป็นการพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพครูให้มีความรู้สีกภาคภูมิใจเป็นอาชีพที่ต้องใช้วิชาความรู้ความสามารถและสามารถที่จะพัฒนาได้

จากหลักการนิเทศภายในโรงเรียนดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการนิเทศภายในโรงเรียนของ สงัด อุทรานันท์ (2530, หน้า 120-121) ซึ่งมีหลักการนิเทศภายในโรงเรียนว่าต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคลากร 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายบริหาร ผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศ โดยทำงานร่วมกัน ขอมรับและให้เกียรติซึ่งกันและกัน และการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนต้องเกิดขึ้นจากความจำเป็นแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียน รวมทั้งเพื่อช่วยเพื่อนร่วมงานให้มีความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงานสูงขึ้น สิ่งที่สำคัญคือการเสริมสร้างกำลังใจของผู้บริหารจะมีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงาน ดังนั้นจึงถือว่าการสร้างเสริมกำลังใจของผู้บริหารจะส่งผลต่อความสัมฤทธิ์ผลของการนิเทศภายในโรงเรียนด้วย

กระบวนการนิเทศการศึกษา

สิ่งสำคัญในการจัดการนิเทศการศึกษาก็คือ จะดำเนินการอย่างไร จึงจะทำให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ขั้นตอนในการปฏิบัติงานทางการนิเทศการศึกษาเรียกว่า กระบวนการนิเทศการศึกษา เนื่องจากกระบวนการเป็นเทคนิควิธีในการทำงาน ดังนั้นกระบวนการทำงานของแต่ละบุคคลย่อมจะมีความแตกต่างกันไป

กระบวนการทำงานเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาที่ได้ผลในปัจจุบันนี้ ได้ยอมรับการทำงานตามขั้นตอนของกระบวนการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ เน้นการทำงานอย่างมีระบบระเบียบตั้งอยู่บนรากฐานของการทำงานโดยยึดถือวิธีการแบบประชาธิปไตย คือ ใช้หลักนิติธรรม โดยการใช้เหตุใช้ผลในการแก้ปัญหา หลักการระบธรรม โดยการให้ความเคารพซึ่งกันและกัน การยกย่องนับถือซึ่งกันและกัน การให้เกียรติซึ่งกันและกัน และหลักสามัคคีธรรม คือ การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มได้ และถือว่าการอยู่ร่วมกันและการทำงานร่วมกันจะทำให้งานนั้นมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้จะต้องให้ความสำคัญในการทำงานแบบกระบวนการหมู่พวก และเน้นความมีมนุษยสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกัน (สันต์ ธรรมบำรุง, 2526, หน้า 781)

ในการพิจารณาความหมายของกระบวนการนิเทศการศึกษานั้น พจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530 (2532, หน้า 19) ได้ให้ความหมายว่ากระบวนการ หมายถึง แผนแผน ขึ้นเชิง ลำดับรายการ หรือวิธีการ ดังนั้นจึงพอจะสรุปได้ว่ากระบวนการนิเทศการศึกษา หมายถึง วิธีการหรือลำดับขั้นตอนในการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบเพื่อพัฒนาการดำเนินการทางการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ขั้นตอนหรือกระบวนการนิเทศการศึกษามีผู้เสนอไว้หลายรูปแบบดังต่อไปนี้

กระบวนการนิเทศการศึกษาของ Harris (อ้างใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2534, หน้า 27-28, สงัด อุทรานันท์, 77-79 และ เอกชัย กี่สุพันธ์, 2527, หน้า 229-231) ได้เสนอรูปแบบการนิเทศการศึกษา เรียกว่า Harris' POLCA ซึ่งมีอยู่ 5 ขั้นตอน คือ

1. กระบวนการวางแผน (Planning Process) ได้แก่ การคิดวางแผนงาน การจัดทำตารางงาน การทำโครงการ การคาดคะเนผลที่จะเกิดและการปรับปรุงแผนงานให้ดีขึ้น

2. กระบวนการจัดระเบียบงาน (Organizing Process) ได้แก่ การจัดจำแนกหน้าที่ในงาน การประสานงาน การจัดแหล่งทรัพยากร การสร้างความสัมพันธ์ต่อเนื่องและการมอบหมายงาน

3. กระบวนการนำ (Leading Process) ได้แก่ การตัดสินใจ การเสนอแนะ การสร้างแรงจูงใจ การสื่อความหมาย การคิดริเริ่มและการสานิต

4. กระบวนการควบคุม (Controlling Process) ได้แก่ การทำให้ถูกต้อง การสร้างความเจริญงอกงาม การกล่าวโทษและการกำหนดโทษ

5. กระบวนการประเมินผล (Assessing Process) ได้แก่ การพิจารณาตัดสิน เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน การวัดพฤติกรรมในการทำงานและทำการวิจัยงาน

ต่อมา Harris (อ้างใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2534, หน้า 28-30 และ สงัด อุทรานนท์, 2530, หน้า 79-82) ได้เปลี่ยนแปลงกระบวนการนี้ให้เป็น 6 ขั้นตอน คือ

1. การประเมินสภาพการทำงาน (Assessing) เป็นกระบวนการที่ศึกษาถึงสภาพต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเพื่อเป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงด้วยการวิเคราะห์ข้อมูล การสังเกต การทบทวน การวัดพฤติกรรมการทำงานและการเปรียบเทียบพฤติกรรมการทำงาน

2. การจัดลำดับความสำคัญของงาน (Prioritizing) เป็นกระบวนการทำความเข้าใจของงานตามเป้าหมายวัตถุประสงค์และกิจกรรมตามลำดับความสำคัญประกอบด้วยการกำหนดเป้าหมาย การกำหนดตามวัตถุประสงค์เฉพาะ การกำหนดทางเลือก และการจัดลำดับความสำคัญของงาน

3. การออกแบบวิธีการทำงาน (Designing) เป็นกระบวนการวางแผนหรือกำหนดโครงการต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วยการจัดสายงาน การหาวิธีการนำเอาทฤษฎีหรือหลักการไปสู่การปฏิบัติ การเตรียมการ การจัดระบบการทำงานและการกำหนดแผนในการทำงาน

4. การจัดสรรทรัพยากร (Allocating Resources) เป็นกระบวนการกำหนดทรัพยากรต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการทำงาน ประกอบด้วย การกำหนดทรัพยากรที่ต้องการใช้ในการทำงาน การจัดสรรทรัพยากรไปให้หน่วยงานต่าง ๆ และการมอบหมายบุคลากรให้ทำงานในแต่ละโครงการ

5. การประสานงาน (Coordination) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับงาน เวลา วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกทุก ๆ อย่าง ประกอบด้วย การประสานการปฏิบัติงานในฝ่ายต่าง ๆ การสร้างความกลมกลืนและความพร้อมเพรียงกัน การปรับการทำงานให้มีประสิทธิภาพ การกำหนดเวลาในการทำงานแต่ละช่วงและการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้น

6. การอำนวยการ (Directing) เป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดสภาพที่เหมาะสมที่จะสามารถบรรลุผลแห่งการเปลี่ยนแปลงให้มากที่สุด ได้แก่ การแต่งตั้งบุคลากร การกำหนดแนวทางการทำงาน การกำหนดระเบียบแบบแผนเกี่ยวกับเวลา การแนะนำการปฏิบัติงาน และการตัดสินใจเกี่ยวกับทางเลือกในการปฏิบัติงาน

จะเห็นได้ว่ากระบวนการนิเทศการศึกษาของ Harris ที่เสนอรูปแบบใหม่นี้เป็นกระบวนการที่มุ่งเน้นการวางแผนปฏิบัติงานมากกว่าการเน้นที่การควบคุมงาน เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการนิเทศให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น

กระบวนการนิเทศภายใน

สำหรับการนิเทศภายในโรงเรียนเป็นสิ่งสำคัญที่ควรจัดให้มีขึ้นในโรงเรียนทุกโรงเรียน เพราะจะช่วยกระตุ้นครูและให้ครูมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ทันกับการเปลี่ยนแปลงของวิทยาการใหม่มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ให้การศึกษามีคุณภาพยิ่งขึ้น ดังนั้นการนิเทศภายในจำเป็นต้องมีขั้นตอนในการปฏิบัติการนิเทศที่ดี ขั้นตอนและกระบวนการนิเทศภายในมีผู้เสนอไว้ในหลายรูปแบบดังต่อไปนี้

สงัด อุทรานันท์ (2530, หน้า 84-87) ได้เสนอรูปแบบกระบวนการนิเทศการศึกษภายในที่เหมาะสมกับสภาพการทำงานในสังคมไทยไว้ 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 วางแผนการนิเทศ เป็นขั้นที่ผู้บริหาร ผู้นิเทศ และผู้รับการนิเทศจะทำการประชุมปรึกษาหารือเพื่อให้ได้มาซึ่งปัญหาและความต้องการ จำเป็นที่จะต้องมีการนิเทศ รวมทั้งวางแผนกับขั้นตอนการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการนิเทศที่จะจัดขึ้นอีกด้วย

ขั้นที่ 2 ให้ความรู้ในสิ่งที่จะทำ เป็นขั้นตอนของการให้ความรู้ความเข้าใจถึงสิ่งที่จะดำเนินการว่าจะต้องอาศัยความรู้ความสามารถอย่างไรบ้าง จะมีขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไร และจะอย่างไรจึงจะทำให้ได้ผลงานออกมาอย่างมีคุณภาพ ขั้นนี้จำเป็นทุกครั้งที่สำหรับการเริ่มการนิเทศที่จัดขึ้นใหม่ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตาม และก็มีมีความจำเป็นสำหรับงานนิเทศที่ยังเป็นไปอย่างไม่ได้ผล หรือได้ผลไม่ถึงขั้นที่พอใจ ซึ่งจำเป็นจะต้องทำการทบทวนให้ความรู้ในการปฏิบัติงานที่ถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง

ขั้นที่ 3 การปฏิบัติงาน ประกอบด้วย การปฏิบัติงานใน 3 ลักษณะ คือ

3.1 การปฏิบัติงานของผู้รับการนิเทศ เป็นขั้นที่ผู้รับการนิเทศลงมือปฏิบัติงานตามความรู้ ความสามารถที่ได้รับจากการดำเนินการในขั้นที่ 2

3.2 การปฏิบัติงานของผู้ให้การนิเทศ ขั้นนี้ผู้ให้การนิเทศจะทำการนิเทศและควบคุมคุณภาพให้งานสำเร็จออกมาทันตามกำหนดเวลาและมีคุณภาพสูง

3.3 การปฏิบัติงานของผู้สนับสนุนการนิเทศ ผู้บริหารก็จะให้การสนับสนุนในเรื่องวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนเครื่องมือใช้ต่าง ๆ ที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างได้ผล

ขั้นที่ 4 การสร้างขวัญและกำลังใจ ขั้นนี้เป็นขั้นของการเสริมแรงของผู้บริหารเพื่อให้ผู้รับการนิเทศมีความมั่นใจ และบังเกิดความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน ขั้นนี้อาจจะดำเนินการในลักษณะที่ผู้รับการนิเทศกำลังปฏิบัติงาน หรือปฏิบัติงานได้เสร็จสิ้นลงไปแล้วก็ได้

ขั้นที่ 5 ประเมินผลผลิตและกระบวนการดำเนินงาน เป็นขั้นที่ผู้นิเทศทำการประเมินผลงานและประเมินผลการดำเนินงานที่ได้ดำเนินการผ่านไปแล้วว่าเป็นอย่างไร หลังจากการประเมินผลการนิเทศได้พบว่ามีปัญหาหรืออุปสรรคอย่างหนึ่งอย่างใดที่ทำให้การดำเนินงานไม่ได้ผลก็สมควรจะทำการปรับปรุงแก้ไข ซึ่งการดำเนินงานปรับปรุงผลงานที่ได้ออกมายังมีคุณภาพไม่ถึงขั้นแก้ไขอาจจะทำได้โดยการให้ความรู้ในสิ่งที่ทำใหม่อีกครั้งหนึ่ง

นอกจากนี้ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2535, หน้า 270-274) ได้เสนอรูปแบบกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนมี 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการนิเทศเป็นขั้นตอนที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดก่อนที่ผู้นิเทศจะดำเนินการนิเทศ ผู้นิเทศต้องการทราบสภาพปัญหาและความต้องการของผู้รับการนิเทศ สภาพปัจจุบันเป็นสภาพที่เป็นจริงและกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน ส่วนความต้องการ หมายถึง เป็นจุดสุดท้ายที่ต้องการจะไปถึง เป็นสภาพที่คาดหวังว่าจะให้เกิดขึ้น เมื่อได้ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาความต้องการการนิเทศแล้วก็จะให้วางแผนและจัดโครงการนิเทศต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนและการจัดทำโครงการนิเทศ การวางแผนตามลักษณะงานนิเทศภายในโรงเรียน หมายถึง วิธีการที่อาศัยหลักการและเหตุผลและข้อมูลที่ได้จากการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของสถานศึกษาว่ามีความต้องการนิเทศในด้านใดบ้างแล้วนำมาจัดทำแผนและโครงการต่อไป ในการวางแผนยังกำหนดวิธีการว่าจะทำอย่างไรโดยกำหนดเป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องและสัมพันธ์กัน

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินงาน การดำเนินงานนิเทศ เป็นการนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติ เพื่อให้ได้ตามความต้องการหรือเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งจะมีรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนดังนี้

ก. การให้ความรู้ในงานที่ปฏิบัติ เป็นการให้ความรู้ความเข้าใจถึงสิ่งที่จะดำเนินการว่าจะต้องอาศัยความรู้ความสามารถอย่างไรบ้าง จะมีขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไรและจะอย่างไรจึงจะทำให้ได้ผลงานออกมาอย่างมีคุณภาพ เป็นความจำเป็นสำหรับการเริ่มการนิเทศที่จัดขึ้นใหม่ เพื่อจะได้สร้างความเข้าใจและทำให้การนิเทศทั้งหมดนั้นได้ผล

ข. การปฏิบัติงาน ประกอบด้วย การปฏิบัติงานที่ได้รับความร่วมมือจากบุคคลทุกฝ่าย คือ ผู้รับการนิเทศ ผู้ให้การนิเทศ และผู้บริหาร เพื่อช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างได้ผล

ค. การสร้างขวัญและกำลังใจ ผู้รับการนิเทศควรได้รับการเสริมกำลังใจ โดยเฉพาะจากฝ่ายบริหารเพื่อให้ผู้รับการนิเทศมีความมั่นใจและทำงานด้วยความพึงพอใจ การสร้างขวัญและกำลังใจการปฏิบัติไปพร้อม ๆ กับการทำงานจึงจะได้ผล

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการนิเทศ การประเมินผลเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการดำเนินการ การประเมินผลเป็นระบบมี 3 ส่วนคือ

- ก. การประเมินผลที่ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ การประเมินผลที่มุ่งตัวนักเรียน เครื่องมือวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสอน รวมทั้งคุณสมบัติและความสามารถของครูผู้สอน
- ข. การประเมินผลที่กระบวนการ เป็นการประเมินขณะดำเนินการตามโครงการ เพื่อการปรับปรุงโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- ค. การประเมินผลผลิต เป็นการประเมินผลหลังจากดำเนินการตามโครงการแล้ว พิจารณาผลที่ได้จากโครงการว่าบรรลุจุดมุ่งหมายตั้งไว้หรือไม่

จะเห็นได้ว่ากระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการนิเทศ จัดแผนการนิเทศแล้วจึงทำแผนไปสู่การปฏิบัติให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ และควรมีการประเมินผลโครงการนิเทศเพื่อนำไปปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป ซึ่งกระบวนการนิเทศภายในดังกล่าว มีกระบวนการและแนวทางสอดคล้องกับกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนประถมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528, หน้า 90) ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เป็นแนวทางในการวิจัยโดยประยุกต์มาเป็นการดำเนินการตามกระบวนการนิเทศภายในโดยคณะครูมีส่วนร่วม ประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ขั้นตอน คือ

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ
2. การวางแผนและกำหนดทางเลือก
3. การสร้างสื่อ เครื่องมือ
4. การปฏิบัติการนิเทศภายใน
5. การประเมินผลและรายงานผล

จากกระบวนการนิเทศภายในทั้ง 5 ขั้นตอนดังกล่าวเป็นแบบแผนของการนิเทศการศึกษาที่ลำดับไว้เป็นขั้นตอนไว้อย่างต่อเนื่องอย่างเป็นระเบียบ ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่ต้องอาศัย

วิธีการที่ใช้เหตุผลในการแก้ปัญหา ซึ่งมีเนื้อหาและรายละเอียดของกระบวนการนี้เทศภายในดังต่อไปนี้

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2529, หน้า 20) กล่าวได้ว่า วัตถุประสงค์ของการศึกษา สภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการมีดังนี้

- 1) เพื่อทราบสภาพการศึกษาและคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในขณะนั้น
- 2) เพื่อทราบสภาพที่เป็นปัญหา
- 3) เพื่อทราบความต้องการ
- 4) เพื่อกำหนดแนวทางตัดสินใจในการแก้ปัญหา
- 5) เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมายไปสู่อนาคตที่พึงประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ
- 6) เพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

สภาพปัจจุบัน หมายถึง สภาพความเป็นจริง กำลังเป็นอยู่ หรือกำลังดำเนินการอยู่ขณะนั้น เช่น ผู้บริหารสถานศึกษาได้สำรวจข้อมูลที่เป็นสภาพปัจจุบัน พบว่า ผลการสอนคณิตศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนด

สภาพปัญหา หมายถึง สภาพความแตกต่างของสิ่งที่เป็นอย่างหรือผลที่ปรากฏกับสิ่งที่ต้องการให้เป็นหรือเป้าหมาย เช่น ผู้บริหารสถานศึกษาได้สำรวจข้อมูล พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ทำคะแนนคณิตศาสตร์ได้เพียงร้อยละ 50 ต่ำกว่าเกณฑ์ของจังหวัด ซึ่งกำหนดไว้ร้อยละ 55

ความต้องการ หมายถึง สิ่งที่พึงปรารถนาตามจุดประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้ เช่น ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนได้สำรวจข้อมูลที่เป็นความต้องการ พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ควรทำคะแนนเฉลี่ยคณิตศาสตร์ เพิ่มขึ้นร้อยละ 55 โดยเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 5

นอกจากนี้ บุรุษย์ จงกลณี (ม.ป.ป., หน้า 180-181) ได้เสนอวิธีการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการด้วยวิธีการแก้ปัญหามีระบบ (System Approach) อัน

เป็นการแก้ปัญหาตามลำดับขั้นตอนอย่างมีเหตุมีผล ซึ่งวางไว้ 7 ขั้นตอน แต่พิจารณาแล้วเห็นว่า ขั้นตอนที่ 1-3 มีลักษณะเดียวกับการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ คือ

ขั้นที่ 1 การศึกษาปัญหา (Problem) คือ การศึกษาอย่างละเอียดว่าอะไรคือปัญหา แล้วกำหนดให้แน่ชัดว่าจะต้องแก้ปัญหอะไรบ้าง คำว่า ปัญหาในที่นี้คือ ความแตกต่างระหว่างสถานการณ์ที่เป็นอยู่กับสถานการณ์ที่ควรจะเป็น

ขั้นที่ 2 ตั้งจุดมุ่งหมาย (Objectives) หรือวัตถุประสงค์ จะต้องชัดเจน สามารถวัดได้ เพื่อให้บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องมีความเข้าใจตรงกันว่า ต้องการอะไร และจะได้มีแนวปฏิบัติไปในทางเดียวกัน

ขั้นที่ 3 พิจารณาทรัพยากรที่มีอยู่ รวมทั้งข้อจำกัดหรืออุปสรรคต่าง ๆ (Resources and Constraints) ทรัพยากร หมายถึง สิ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวก ส่วนข้อจำกัด คือ สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน และวิธีการวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา (สันต์ ธรรมบำรุง, 2526, หน้า 81) โดยการตั้งสมมุติฐานถึงสาเหตุของปัญหาจากการใช้วิธีการระดมสมอง (Brainstorming) และทดสอบสมมุติฐานและสรุปหาสาเหตุปัญหา โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจปัญหาและหาข้อมูลเพิ่มเติม กรณียังไม่ได้ข้อสรุปที่ดี

ส่วนสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2527, เล่ม 12) ได้เสนอแนวทางการศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการว่าสามารถศึกษาได้โดยวิธีต่าง ๆ ดังนี้

1. วิธีประเมินความต้องการ (Needs Assessment) มี 4 ขั้นตอนคือ

1.1 การสำรวจสิ่งที่เกี่ยวข้อง โดยอาจจัดทำแบบสำรวจพร้อมทั้งรายละเอียดที่ต้องการให้ครูตอบแบบสำรวจ แล้วรวบรวมปัญหาตามแบบสำรวจที่ได้รับและสำรวจรายละเอียดในแต่ละปัญหาเพิ่มเติม

1.2 ตรวจสอบให้แน่ชัดว่าปัญหานั้นคืออะไร โดยนำข้อมูลที่ได้รับมาแจกแจงรายละเอียด

1.3 หามาตรฐานและคุณค่าของสิ่งนั้นว่าเป็นอย่างไร

1.4 บันทึกความต้องการของปัญหาตามลำดับความจำเป็น

2. วิธีวิจัย (Research) เป็นกระบวนการเสาะแสวงหาความรู้จากปัญหาที่ชัดเจนอย่างมีระบบ โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งมีวิธีวิจัยนี้อาจแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ การวิจัยเชิงทดลอง การวิจัยที่ตัวแปรเกิดขึ้นอยู่ก่อนแล้ว การวิจัยเชิงพรรณนา และการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

3. วิธีใช้สื่อและเครื่องมือต่าง ๆ เช่น ใช้เครื่องมือประเมินคุณภาพการศึกษาที่สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติจัดทำขึ้น

4. วิธีสัมมนาเพื่อค้นหาปัญหา เช่น การสัมมนาครูผู้สอนคณิตศาสตร์ เป็นต้น การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ มีสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าอะไร คือ ปัญหา สิ่งนี้เรียกว่า ตัวชี้ (Indicators) คือ ตัวเลขสถิติต่าง ๆ ซึ่งจะนำมาเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่าง ทำให้สามารถกำหนดแนวทางพัฒนาการศึกษาได้ถูกต้อง เป็นตัวชี้ให้ทราบถึงสภาพปัญหาที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด ตัวชี้อาจเป็นลักษณะที่เป็นพฤติกรรม เป็นผล ปริมาณ หรือคุณภาพก็ได้

2. การวางแผนและกำหนดทางเลือก

การวางแผน คือ การพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ในการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งรวมถึงการกำหนดทางเลือก แนวปฏิบัติรายละเอียด ขั้นตอนการทำงานอย่างมีระบบที่สะดวกแก่การปฏิบัติและเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2527, เล่ม 13) ได้เสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการวางแผนและกำหนดทางเลือกในการนิเทศการศึกษา พอสรุปได้ดังนี้

การวางแผนการนิเทศการศึกษา คือ การกำหนดเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการนิเทศการศึกษา และกำหนดวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การวางแผนและกำหนดทางเลือก คือ การวางแผนปฏิบัติงานที่มีแนวทางการปฏิบัติงานหลายแนว ผู้วางแผนจะต้องเลือกแนวปฏิบัติที่ชัดเจนเพื่อนำไปปฏิบัติได้

การวางแผนการนิเทศการศึกษาของผู้นิเทศ คือ การจัดทำแผนเพื่อนำไปใช้ในการนิเทศการศึกษา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ ซึ่งควรมีลำดับขั้นตอนตั้งแต่ขั้นเตรียมการ ขั้นลงมือปฏิบัติการวางแผน ขั้นประสานแผนจนถึงขั้นนำแผนไปปฏิบัติ

1. ขั้นเตรียมการวางแผน ควรปฏิบัติดังนี้

1.1 ทำความเข้าใจขอบข่าย อำนาจหน้าที่ และบทบาทของผู้นิเทศการศึกษาในระดับที่ตนเองรับผิดชอบ

1.2 นำผลการศึกษาข้อมูล จากสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ มาจัดลำดับความสำคัญให้ทราบแน่ชัดว่าปัญหาใดที่ต้องดำเนินการปรับปรุงแก้ไขก่อนหลัง

1.3 ศึกษานโยบาย วัตถุประสงค์ และแนวปฏิบัติของหน่วยเหนือเพื่อจัดทำแผนให้สอดคล้องส่วนที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบ

2. ขั้นลงมือปฏิบัติการวางแผน เป็นการนำประเด็นปัญหาและความต้องการจากการศึกษาสภาพปัจจุบันและนโยบายของหน่วยเหนือมาพิจารณา แล้วสรุปว่ามิจานสำคัญอะไรบ้าง แล้วนำข้อสรุปนั้นพิจารณาว่าอยู่ในขอบข่ายงานที่รับผิดชอบของระดับใดบ้าง และผู้รับผิดชอบจะต้องประสานการวางแผนว่าควรทำโครงการอะไร มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายอย่างไร

3. ขั้นประสานแผน การประสานงานต้องทำตั้งแต่เริ่มดำเนินการพิจารณาปัญหาความต้องการ การกำหนดสิ่งที่ต้องการ และเมื่อได้กำหนดรายละเอียดของโครงการแต่ละโครงการแล้ว ควรจะมีการร่วมพิจารณาเพื่อให้เกิดการประสานงานด้านต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ทบทวนเป้าหมายและวัตถุประสงค์ว่าสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันความต้องการโดยส่วนรวมและสอดคล้องกับนโยบายของหน่วยเหนืออย่างแท้จริงหรือไม่

3.2 ประสานงบประมาณ วัสดุ หรือเครื่องมือเครื่องใช้ว่าเมื่อรวมทุกโครงการแล้วเพียงพอหรือไม่

3.3 ประสานคนและงาน เพื่อให้กิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกันช่วยให้เกิดการประหยัด

3.4 ประสานเวลา เพื่อปรับเปลี่ยนเวลาให้เกิดความเหมาะสม ไม่ซ้ำซ้อน
อันจะทำให้ทุกคนสามารถมาทำงานร่วมกันได้

4. จัดเตรียมแผนไปปฏิบัติ เป็นขั้นเตรียมการนำแผนที่วางไว้เป็นคู่มือในการปฏิบัติงาน
ให้สะดวกขึ้น มีแนวทางคือ จัดทำแผนที่เป็นรูปเล่ม และสิ่งที่จะต้องจัดทำควบคู่ไปกับโครงการ
ก็คือ การทำปฏิทินกำหนดการปฏิบัติงาน โดยนำรายละเอียดของโครงการมาจัดทำให้เห็นว่า
ช่วงของแผนปฏิบัติงานนั้น มีงานอะไร ใครรับผิดชอบ และจะทำกิจกรรมใดในช่วงเวลาไหน
ซึ่งจะทำให้เห็นงานโดยส่วนรวม และอาจนำทุกโครงการมาจัดทำรวมกันไว้เพื่อจะได้เห็นภาพรวม
ทั้งหมด

สำหรับหลักการวางแผนการนิเทศการศึกษานั้น ชาญชัย อาจิธสมาจาร (2525, หน้า
24-25) ได้เสนอไว้พอสรุปได้ดังนี้

1. แผนการนิเทศการศึกษาควรก่อให้เกิดความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ความร่วมมือเป็น
สิ่งจำเป็น ไม่เฉพาะในตอนวางแผนเท่านั้น แต่มีความจำเป็นในขณะปฏิบัติตามแผนด้วย หากมีข้อ
ผิดพลาดในขณะใช้แผน สมาชิกในกลุ่มจะต้องช่วยกันค้นหาสาเหตุและแก้ปัญหา

2. แผนการนิเทศการศึกษาควรได้มาจากสถานการณ์ โรงเรียนแต่ละแห่ง ย่อมมี
ประเพณี และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ดังนั้นสถานการณ์จึงแตกต่างกันด้วย ข้อเท็จจริงของ
สถานการณ์ก็ควรจะได้รับการสังเกต ตรวจสอบ และวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วน

3. แผนการนิเทศการศึกษาควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการทดลอง หลักสำคัญ และปรัชญา
ของการดำเนินงานนิเทศการศึกษาก็คือ การยอมรับว่าการดำเนินงานควรจะได้รับการซักถาม
การตรวจสอบ การประเมินผล และอยู่ภายใต้การค้นหาข้อถูกต้องจากการวิเคราะห์อยู่เสมอ

4. แผนการนิเทศการศึกษาควรมีความยืดหยุ่น การที่ถือเอาแนวทางของการทดลองนั้น
ไม่ได้ถือว่าการตัดสินใจเป็นข้อยุติ แผนจะต้องมีการปรับปรุงอยู่เสมอจากประสบการณ์ที่ได้รับ
สถานการณ์นั้นเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สิ่งดังกล่าวจึงมีความจำเป็นต่อการปรับแผนการนิเทศการศึกษา

3. การสร้างสื่อ เครื่องมือ

สื่อและเครื่องมือมีความสำคัญต่อการนิเทศการศึกษามาก เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยให้โรงเรียนสามารถพัฒนาวิธีการสอน กิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์เป้าหมายของหลักสูตร สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2530, หน้า 6-15) ได้เสนอรายละเอียดเกี่ยวกับการสร้างสื่อ เครื่องมือและพัฒนาวิธีนิเทศไว้ดังนี้

ความหมายของสื่อและเครื่องมือ

1. สื่อการนิเทศการศึกษา หมายถึง สิ่งที่ใช้ในการปฏิบัติงานนิเทศการศึกษา เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาการทำงานของครู เช่น บทเรียนสำเร็จรูป สไลด์ เทป วีดีโอเทป วิทยุ เครื่องฉายสไลด์ ฯลฯ

2. เครื่องมือนิเทศการศึกษา หมายถึง สิ่งที่ใช้ในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของผู้รับการนิเทศและผู้นิเทศ เพื่อทราบที่มาของปัญหา ความต้องการ ซึ่งจะช่วยให้สามารถแก้ปัญหาได้ถูกต้อง เช่น แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบสำรวจ แบบประเมินค่า แบบสังเกตพฤติกรรม ฯลฯ

วัตถุประสงค์ของการสร้างเครื่องมือและสื่อ

1. เพื่อช่วยให้ทราบถึงคุณภาพการศึกษา สาเหตุของปัญหาอันจะเป็นประโยชน์ในการหาแนวทางแก้ไข ส่งเสริม สนับสนุนได้ตรงความเป็นจริง

2. เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ทักษะและเจตคติแก่ผู้รับการนิเทศในอันที่จะทำให้เปลี่ยนแปลงปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพ

3. เพื่อให้ผู้รับการนิเทศรับประโยชน์จากการนิเทศการศึกษาอย่างแท้จริง

ชนิดของเครื่องมือและสื่อ

สื่อและเครื่องมือในการนิเทศการศึกษา จำแนกตามลักษณะการใช้งานได้ 2 ชนิดคือ

1. สื่อ เครื่องมือสำหรับตรวจสอบคุณภาพการศึกษา เช่น แบบทดสอบ แบบสอบถาม แบบสำรวจ แบบประเมินค่า แบบสังเกตการสอน แบบประเมินคุณภาพการเรียนการสอน และแฟ้มสะสมงานนักเรียน

2. สื่อ เครื่องมือสำหรับส่งเสริมคุณภาพ เช่น กรณีตัวอย่างการใช้บทบาทสมมติ เอกสารชุดประกอบการสอน ระเบียบนิเทศ ศูนย์วิชาการ ชุดฝึกอบรม นิทรรศการโสตทัศนูปกรณ์ การสร้างสื่อ เครื่องมือและการใช้ ควรดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ คือ เตรียม การและตัดสินใจเลือกสื่อให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ ศึกษารายละเอียดของเครื่องมือ ดำเนิน การสร้างเครื่องมือและทดลองใช้นำไปใช้ตามโครงการ และขั้นสุดท้าย คือ การประเมินผล

การพัฒนาและวิธีการนิเทศการศึกษา เป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการนิเทศการศึกษา และต้องยึดข้อมูลย้อนกลับจากผู้รับการนิเทศเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนา ส่วนวิธีการพัฒนาการ นิเทศการศึกษาอาจกระทำดังนี้ การนิเทศเชิงคลินิก จัดหน่วยเคลื่อนที่เร็ว ทัศนศึกษา จดหมาย หรือโทรศัพท์ นวัตกรรมทางการศึกษา พบกันครึ่งทาง และการจุดระเบิด

4. การปฏิบัติการนิเทศภายใน

การปฏิบัติการนิเทศภายใน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2527, เล่ม 15) ได้เสนอแนวทางปฏิบัติการนิเทศภายใน สามารถทำได้สองแนวทางคือ การ นิเทศทางตรง และการนิเทศทางอ้อม ดังนี้

การนิเทศทางตรง หมายถึง ผู้นิเทศ ทำการปฏิบัติการนิเทศด้วยตนเอง โดยปฏิบัติ การนิเทศโดยตรงกับครูไม่ผ่านสื่ออื่น เช่น การสังเกตการสอน การสาธิตการสอน การให้ คำปรึกษาหารือ เป็นต้น

การนิเทศทางอ้อม หมายถึง การนิเทศด้วยการใช้สื่อและเครื่องมือนิเทศต่าง ๆ เช่น เอกสาร สไลด์ เทป คู่มือ หรือหนังสือค้นคว้าต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ครูได้ความรู้เพิ่มเติม

การปฏิบัติการนิเทศ ผู้นิเทศต้องมีการเตรียมการนิเทศทุกครั้ง ตั้งแต่การศึกษา รายละเอียดโครงการนิเทศ การตรวจสอบและทดลองใช้สื่อ ทบทวนแนวทางและขั้นตอนการ ปฏิบัติงาน ตลอดจนการเลือกสรรเทคนิคการนิเทศที่เหมาะสม

การดำเนินการปฏิบัติการนิเทศภายใน อาจดำเนินการตามขั้นตอน 9 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ประชุมผู้เกี่ยวข้องและคณะทำงาน ความเข้าใจในรายละเอียดและขั้นตอนการปฏิบัติงานแต่ละ โครงการให้ตรงกัน

2. กำหนดงานที่จะปฏิบัติ แต่ละโครงการมีงานอะไรบ้างที่ทำได้จัดเรียงลำดับรายการที่จะปฏิบัติก่อนหลังไว้เป็นข้อ ๆ เช่น ถ้าเป็นโครงการอบรมครู งานที่ควรจะทำเตรียมและปฏิบัติคือ การจัดสถานที่ประชุมอบรม การต้อนรับแขก พิธีกร วิทยากรให้การอบรม และการเตรียมด้านสวัสดิการและการให้บริการต่าง ๆ แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

3. แบ่งงานรับผิดชอบ แบ่งงานรับผิดชอบว่าใครจะทำอะไร เวลาใด ใช้ช่วงเวลามากน้อยเพียงใด ให้แน่นอนชัดเจน และควรจะทำเตรียมการไว้ด้วยว่า หากผู้ปฏิบัติงานมีเหตุอุปสรรคไม่สามารถปฏิบัติงานได้ ควรจะมีผู้ใดเป็นผู้ปฏิบัติงานแทน โดยมีให้เกิดความเสียหาย

4. ทำความเข้าใจสื่อและเครื่องมือนิเทศการศึกษาร่วมกัน เมื่อทุกคนให้ความรับผิดชอบงานตามที่ประชุมมอบหมาย ทุกคนจะต้องทำความเข้าใจสื่อหรือเครื่องมือที่จะต้องนำไปปฏิบัติการนิเทศให้เข้าใจ และควรทดลองใช้สื่อนั้น ๆ ก่อน เพื่อไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดหรือข้อบกพร่อง อันจะก่อให้เกิดการเสื่อมศรัทธาต่อผู้รับการนิเทศหรือผู้ปฏิบัติงานได้

5. ตกลงกำหนดแนวทางร่วมกันเกี่ยวกับระบบการเก็บข้อมูล โดยรวบรวมข้อมูลของแต่ละคนที่รับผิดชอบให้เป็นแนวทางเดียวกัน ข้อมูลที่ได้จะนำไปจัดดำเนินการต่อไปอย่างไรให้ทุกคนมีความเข้าใจตรงกัน เพราะข้อมูลนั้นมีความสำคัญและเป็นหลักฐานสำหรับเป็นข้อมูลย้อนกลับให้โรงเรียนได้ทราบผลการปฏิบัติงานต่อไป

6. ปฏิบัติงานนิเทศตามโครงการ ตามงานและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย หากต้องการกระตุ้นหรือเร่ง ให้คณะกรรมการวางแผนกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาที่ค้นพบในขณะนิเทศ ก็ควรประชุมคณะครู เพื่อวางแผนงานและกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหา เช่น เมื่อพบว่าเด็กเรียนอ่อนก็ให้คณะครูประชุมหรือว่าจะแก้ปัญหายังไง อาจจะแก้ปัญหาด้วยการอบรมเพื่อเพิ่มพูนความรู้แก่ครู หรือประชุมปฏิบัติการผลิตสื่อการเรียน

7. มีการพบปะ ประชุม ทบทวนการปฏิบัติงานตามขั้นตอน และหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายของแต่ละบุคคลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพตลอดเวลาและเพื่อช่วยเหลือเมื่อเกิดปัญหาอุปสรรคหรือการเปลี่ยนแปลงขึ้น

8. ประชุมคณะปฏิบัติงานนิเทศทั้งหมด เพื่อสรุปผลการปฏิบัติงานนิเทศเมื่อเสร็จสิ้นการปฏิบัติงานนิเทศตามโครงการ เพื่อประเมินผลสรุปการปฏิบัติงานและรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ให้ครบถ้วน การประชุมขึ้นนี้ทุกคนควรจัดใจเป็นนักประชาธิปไตย ยอมรับข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อย่างตรงไปตรงมาและพร้อมที่จะพัฒนาตัวเอง

9. การนำข้อมูลไปใช้ ข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการปฏิบัติการนิเทศจะต้องนำไปประมวล สรุปวิเคราะห์ วิจัยเพื่อรายงานผลให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงและพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

5. การประเมินผลและการรายงานผล

การประเมินผลและการรายงานผล เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกระบวนการนิเทศการศึกษาเป็นขั้นที่จะสร้างความสมบูรณ์ให้กับกระบวนการนิเทศการศึกษา ทำให้การนิเทศเป็นไปอย่างมีระบบโดยกำหนดให้มีการประเมินงานและโครงการ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (สนอง เครือมาก, 2535, หน้า 1061-1062) มีแนวทางในการประเมินผลและรายงานผลการนิเทศภายในดังนี้

การประเมินงานและโครงการ หมายถึง การจัดหาและการรวบรวมข้อมูล แล้วนำมาพิจารณาวิเคราะห์เพื่อสะท้อนภาพของงานที่ทำไปตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขงาน และการตัดสินใจในการปฏิบัติต่อไป โดยครอบคลุมถึงการประเมินงานดังต่อไปนี้

การประเมินก่อนการดำเนินการ เป็นการดูความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของงานหรือโครงการ รวมทั้งดูเหตุผลความสอดคล้องในตัวโครงการที่เขียนไว้ด้วย

การประเมินระหว่างดำเนินการ เป็นการประเมินทั้งกระบวนการและผลงานในช่วงต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงแก้ไขอยู่ตลอดเวลาในระหว่างดำเนินการ

การประเมินขั้นสุดท้ายของการดำเนินงาน เป็นการประเมินเพื่อดูว่าผลที่ได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์เพียงใด

รูปแบบของการประเมินอาจสรุปได้เป็น 3 รูปแบบ

1. การประเมินที่มุ่งผล หมายถึง การประเมินเฉพาะผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์และผลกระทบหรือผลอื่น ๆ
2. การประเมินความแตกต่างของสภาพก่อนการดำเนินงานและหลังจากดำเนินงาน อาจทำให้ลักษณะการวิจัย เพื่อดูความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการดำเนินงาน
3. การประเมินทั้งระบบ เป็นรูปแบบที่ประเมินงาน และโครงการทั้งกระบวนการเป็นรูปแบบที่นิยมแพร่หลายและได้รับการพัฒนาขึ้นมาก การประเมินเน้น 4 จุดเรียกว่า การประเมินแบบซีพี (CIPP Model) จุดต่าง ๆ ที่ประเมินมีดังนี้

3.1 ประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) เป็นการประเมินงานหรือโครงการที่วางไว้ว่าเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมหรือไม่ ต่อเนื่องและสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการอย่างเหมาะสมหรือไม่ สิ่งแวดล้อมอาจเป็นระบบบริหาร สภาพสังคม การเมือง ค่านิยม และสภาพภูมิศาสตร์

3.2 ประเมินปัจจัยเบื้องต้นที่จะใช้ในโครงการ (Input Evaluation) ได้แก่ เงิน วัสดุ บุคลากร เวลา และวิธีดำเนินงาน การประเมินจุดนี้เพื่อตรวจสอบความพร้อมของปัจจัยเบื้องต้นที่จะใช้ในโครงการสามารถที่จะดำเนินการไปได้ตามวัตถุประสงค์เพียงใด และเมื่อได้ใช้ปัจจัยเหล่านี้ไปแล้ว คำนวณกับการลงทุนเพียงใด

3.3 ประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) คือ ประเมินวิธีดำเนินการขั้นตอนการทำงาน สภาพการทำงานว่าเป็นอย่างไรเรียบร้อย รวดเร็ว มีประสิทธิภาพเพียงใด

3.4 ประเมินผลที่ได้รับ (Product Evaluation) คือ ประเมินผลที่ได้จากการปฏิบัติ เป็นการประเมินเพื่อตัดสินคุณภาพของผลผลิตและคุณภาพของโครงการ ผลที่ได้อาจเป็นผลที่ได้ตามวัตถุประสงค์ ผลกระทบหรือผลข้างเคียงก็ได้

การประเมินแบบชิปปี้ (CIPP Model) มีวิธีการและเครื่องมือดังนี้

1. ประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) ควรใช้วิธีการและเครื่องมือดังนี้คือ แบบสำรวจสภาพแวดล้อมแบบประเมินความรู้สึกและความคิดเห็น อาจใช้มาตราส่วนประมาณค่าวิธีการประชุมปรึกษาหารือ อภิปราย
2. ประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) ควรใช้วิธีการและเครื่องมือแบบสำรวจปัจจัย หรือทรัพยากรทั้งหมดที่อยู่ในโครงการ
3. ประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) ควรใช้วิธีการและเครื่องมือดังนี้ แบบสำรวจ แบบสอบถาม แบบสังเกตการปฏิบัติงาน แบบสัมภาษณ์ แบบวัดทัศนคติ และการประชุมปรึกษาหารือ
4. การประเมินผลที่ได้รับ (Product Evaluation) คือ ประเมินผลของโครงการที่ได้ผลที่กำหนดไว้ตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมาย ควรใช้เครื่องมือและวิธีการดังนี้ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบทดสอบวัดภาคปฏิบัติ แบบสังเกตพฤติกรรม แบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจก่อน-หลังการอบรมแบบสำรวจ แบบตรวจสอบรายการ แบบสัมภาษณ์และแบบตรวจผลงาน

กิจกรรมการนิเทศภายในโรงเรียน

กิจกรรมสำหรับการนิเทศการศึกษานั้น เปรียบเสมือนสิ่งสำคัญที่จะทำให้ผู้รับการนิเทศได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมาย การพิจารณาเลือกกิจกรรมการนิเทศกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดหรือหลายกิจกรรมเพื่อใช้ในการนิเทศนั้น ผู้นิเทศต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรม และจะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับขนาดของกลุ่มผู้รับการนิเทศ สอดคล้องกับจุดประสงค์การนิเทศ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนด การนิเทศภายในโรงเรียนในบทนี้ จะนำเสนอกิจกรรมการนิเทศภายในโรงเรียนที่สามารถนำมาเลือกนำไปใช้ในโรงเรียนได้ จำนวน 16 กิจกรรม (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2534, หน้า 35-60) ดังนี้

1. การประชุมก่อนเปิดเรียน หมายถึง การนัดหมายบุคลากรในโรงเรียน หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนมาร่วมประชุมปรึกษาหารือ ชี้แจง สั่งการหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการปฏิบัติงานร่วมกัน วัตถุประสงค์การนิเทศ เพื่อเตรียมการด้านต่าง ๆ และปรับความคิดเห็นของบุคลากรให้ได้ข้อสรุปในการปฏิบัติงานเป็นแนวเดียวกัน ซึ่งสามารถทำการสอบได้ทันทีในวันเปิดเรียน

ขั้นตอนการประชุม

ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมการประชุม ประกอบด้วย การวางแผนการประชุม จัดสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก การเตรียมเอกสารจัดระเบียบวาระการประชุม เตรียมบุคลากรวิทยากร และผู้เข้าร่วมประชุม ประสานการเปิด-ปิดการประชุม

ขั้นที่ 2 จัดประชุม ดำเนินการประชุมตามระเบียบวาระ การสรุปมติให้ชัดเจน

ขั้นที่ 3 การประเมินผล ตรวจสอบผลการดำเนินการจากข้อตกลงในการประชุม

2. การปฐมนิเทศ การปฐมนิเทศเป็นการแนะนำครูใหม่ให้รู้จักหน่วยงาน สถาบัน นโยบาย แนวการดำเนินงานของหน่วยงาน วัตถุประสงค์การนิเทศ เพื่อให้ครูใหม่ได้รู้จักคุ้นเคย และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ได้

ขั้นตอนการปฐมนิเทศ

ขั้นที่ 1 วางแผนปฐมนิเทศ กำหนดวัน เวลาตามที่วิทยากรจัดทำเอกสารและเครื่องอำนวยความสะดวก

ขั้นที่ 2 ปฐมนิเทศ แนะนำอาคารสถานที่ อธิบายกฎระเบียบของโรงเรียน อธิบายการจัดการเรียนการสอนและการปฏิบัติงานในโรงเรียน ลักษณะงานในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย อธิบายถึงคุณภาพการศึกษา และนโยบายของโรงเรียน

ขั้นที่ 3 ประเมินผลการปฐมนิเทศ โดยการสอบถามความพึงพอใจ ผู้รับการปฐมนิเทศ สังเกตการปฏิบัติงานของผู้รับการนิเทศ

3. การให้คำปรึกษาแนะนำ การให้คำปรึกษาแนะนำเป็นการพบปะกันระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ ซึ่งอาจจะทำได้หลายวิธี แต่ในที่นี้จะขอเสนอเทคนิคการนิเทศแบบโค้ชซึ่ง (Coaching Techniques) ซึ่งเป็นวิธีการพัฒนาบุคลากรอย่างมีแบบแผน โดยกระทำในจุดปฏิบัติ งาน วัตถุประสงค์การนิเทศ เพื่อช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานก้าวไปถึงจุดหมายปลายทางได้ เช่น ความก้าวหน้าทางวิชาชีพ ความสามารถที่จะรับผิดชอบงานในหน้าที่สูงขึ้น หรือเป็นที่ยอมรับของเพื่อนร่วมงานมากขึ้น

ขั้นตอนให้คำปรึกษาแนะนำ แบบโค้ชซึ่ง มี 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ชมเชย (Compliment) เมื่อบุคคลกำลังรับการนิเทศ จะรู้สึกว่าเขา กำลังถูกวิพากษ์วิจารณ์ จึงพยายามหาข้อแก้ตัว เมื่อเริ่มการสนทนาด้วยการชมเชยยกย่องผลงาน ที่ดีของเขา ก่อน ข้อแก้ตัวของบุคคลจะถูกเก็บไว้ เป็นพร้อมจะเปิดใจและรับฟัง

ขั้นที่ 2 สอบถาม (Question) แม้จะให้คำชมเชยไปแล้ว บางทีความคิดต่อด้านอาจจะเกิดขึ้นได้ถ้าผู้นิเทศกระทำในเชิงวิจารณ์ หรือเสนอแนะเร็วเกินไป การสอบถาม เป็นการทำให้ผู้รับการนิเทศมีความมั่นใจ เมื่อผู้นิเทศยินดีรับฟังเหตุผล และทำให้รู้สึกว่าการมาให้ความช่วยเหลือ มีจิตใจเปิดกว้าง และการสื่อสารเป็นแบบคู่ปรึกษามากกว่าเจ้านายกับลูกน้อง ข้อควรระวัง คืออย่าถามให้เขารู้สึกว่าเป็นการจับผิด

ขั้นที่ 3 แก้ไข (Correct) เมื่อผ่าน 2 ขั้นแล้ว ผู้นิเทศถึงขั้นที่จะเสนอแนะแนวทางปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ได้ เพราะมีความเข้าใจที่ดีต่อกัน

ขั้นที่ 4 สาธิต (Demonstrate) บางครั้งการอธิบายตามขั้น 3 อาจจะไม่ชัดเจน จึงอาจสาธิตหรือยกตัวอย่าง ยกเหตุการณ์มาแสดงให้เห็นจริง

4. การอบรม การอบรม หมายถึง การให้ครูเข้าศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในวิชาชีพ วัตถุประสงค์ของการนิเทศ เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ครูมีความตื่นตัวทางวิชาการ และนำความรู้ความสามารถที่ได้จากการอบรมไปใช้พัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ การอบรมครูสามารถจัดทำได้ 2 ลักษณะคือ โดยการเชิญวิทยากรภายนอกหรือครูที่มีความสามารถมาให้ความรู้ครูภายในโรงเรียน และโดยการส่งครูไปรับการอบรมทางวิชาการที่หน่วยงานการศึกษา เป็นผู้จัด

ขั้นตอนการจัดการอบรมเริ่มต้นศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการในการพัฒนางาน จัดลำดับความสำคัญ กำหนดเรื่องอบรม ดำเนินการแต่งตั้ง ประชุมคณะกรรมการดำเนินการโดยมอบหมายงาน กำหนดแนวการดำเนินงาน กำหนดสถานที่ เวลา เนื้อหาและกิจกรรม จัดเตรียมเอกสารการอบรม วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ ขึ้นดำเนินการอบรม พิธีเปิดและให้การอบรมตามตารางอบรม การประเมินผลการอบรม การรายงานผลการอบรม

5. การประชุมปฏิบัติการ หมายถึง การประชุมที่เน้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีความรู้ความเข้าใจและทักษะทั้งทางด้านทฤษฎี และด้านปฏิบัติอย่างแท้จริง วัตถุประสงค์การนิเทศ เพื่อให้ผู้เข้าประชุมมีความรู้ความเข้าใจและทักษะในการปฏิบัติงาน โดยสามารถนำไปพัฒนางานให้มีคุณภาพขึ้น

ขั้นตอนการประชุมปฏิบัติการ

ขั้นที่ 1 การเตรียมการประชุม โดยการวางแผนการประชุมกำหนดผู้เข้าร่วมประชุม เตรียมสถานที่ กำหนดวิทยากร วิธีการประชุม กำหนดตารางปฏิบัติการ จัดเตรียมเอกสารและกิจกรรม เตรียมบุคลากร เชิญวิทยากร ผู้เข้าร่วมประชุม ประธานพิธี

ขั้นที่ 2 จัดประชุม โดยการจัดแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ประชุมปฏิบัติตามตารางและงานที่มอบหมาย แต่ละกลุ่มรายงานผลต่อที่ประชุม

ขั้นที่ 3 ประเมินผล โดยการทดสอบความรู้ผู้เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการ ประเมินผลสำเร็จของการประชุม และตรวจสอบผลการปฏิบัติงานหลังการประชุม

6. การสัมมนา การสัมมนาเป็นการประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่สนใจร่วมกัน วัตถุประสงค์การนิเทศ เพื่อสรุปข้อคิดเห็น และหาแนวทางในการปฏิบัติงานร่วมกัน

ขั้นตอนการสัมมนา

1. คัดเลือกหัวข้อที่สัมมนาให้ตรงกับความสนใจและความต้องการของคณะครู
2. เชิญวิทยากร หรือผู้นำเสนอมารับแนวคิดต่อผู้สัมมนา
3. เตรียมสถานที่ เครื่องใช้ เอกสาร ให้การสัมมนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4. ดำเนินการสัมมนา
5. สรุปผลจากการสัมมนา
6. เลือกข้อเสนอที่ได้รับจากการสัมมนาไปปฏิบัติตามความเหมาะสม
7. ประเมินผลการสัมมนาและผลการปฏิบัติ

7. การระดมความคิด การระดมความคิดเป็นการประชุมเพื่อรับความคิดเห็นข้อเสนอแนะ ปัญหาและข้อมูลใหม่ ๆ จากสมาชิกของที่ประชุม วัตถุประสงค์ของการนิเทศ เพื่อค้นหา ข้อเสนอแนะและความคิดริเริ่มต่าง ๆ ในการพัฒนางาน

ขั้นตอนการระดมความคิด

1. ประธานหรือผู้ดำเนินการต้องสร้างบรรยากาศเป็นกันเอง ให้สมาชิกมีความรู้สึกอิสระที่จะเสนอความคิดเห็นได้
2. ผู้ดำเนินการเสนอประเด็นพิจารณาให้สมาชิกทราบหรือตั้งคำถามให้ช่วยกันตอบ เช่น ท่านคิดว่าอะไรเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้นักเรียนมีคุณภาพต่ำ
3. ให้สมาชิกตอบคนละ 1 คำตอบต่อ 1 รอบ เมื่อตอบครบทุกคนหรือมากพอแล้ว อาจให้แต่ละคนตอบเพิ่มเติม จนได้รับคำตอบครอบคลุมตามที่ต้องการ
4. รวบรวม จัดกลุ่มคำตอบหรือข้อเสนอที่คล้ายคลึงกันเข้าด้วยกันและตัดข้อเสนอที่ไม่จำเป็นออกไป

5. ทำข้อเสนอแนะหรือคำตอบนั้นไปใช้ตามที่ต้องการ

การระดมความคิดเป็นกิจกรรมการนิเทศหนึ่งที่ใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง ในการค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาในการปฏิบัติงาน

8. การสาธิตการสอน การสาธิตการสอนเป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้ดูได้เห็นการดำเนินการคล้อยตามการณจริง โดยการนำคณะครูไปชมการสาธิตการสอนในหรือนอกโรงเรียน วัตถุประสงค์การนิเทศ เพื่อให้ผู้ดูการสาธิตการสอน นำประโยชน์ที่ได้จากชมการสาธิตมาปรับปรุงการเรียนการสอนและพัฒนาตนเอง

ขั้นตอนการสาธิตการสอน

ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมการสาธิตการสอน โดยการศึกษาปัญหา ความต้องการ แจ้งผู้สาธิตการสอนทราบวัตถุประสงค์ร่วมกันในเรื่องชมการสาธิต ประสานงานเตรียมการให้พร้อม เตรียมบันทึกผลการชมการสาธิตการสอนตามรูปแบบที่กำหนด

ขั้นที่ 2 ปฏิบัติการสาธิต ผู้ดูแลสาธิต สังเกตกระบวนการ ขั้นตอน เทคนิควิธีการสอนรูปแบบต่าง ๆ จดบันทึก

ขั้นที่ 3 ประยุกต์ใช้ดำเนินการ ผู้ดูการสาธิต นำกระบวนการเทคนิควิธีที่ได้จากการสาธิตการสอนมาอภิปราย สรุป

ขั้นที่ 4 ประเมินผล ติดตามผลการปฏิบัติงานของครูผู้ไปดูการสาธิตการสอน สรุปผล รายงานผลเพื่อนำไปพัฒนาตนเองต่อไป

ข้อแนะนำ การสาธิตการสอนเป็นเพียงแนวทางการสอนบางส่วนเท่านั้น กระบวนการและเทคนิควิธีการสอน ในการสาธิตการสอน อาจไม่ใช่การสอนที่ดีที่สุด การเลียนแบบการสอนเป็นเพียงระวังเพราะอยู่ในสถานการณ์ที่ต่างกันและบุคลิกผู้สอนต่างกัน

9. การให้ศึกษาเอกสารทางวิชาการ หมายถึง การมอบหมายเอกสารให้ผู้รับการนิเทศไปศึกษาค้นคว้าเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วนำความรู้ที่ได้นั้นมาถ่ายทอดให้คณะครู วัตถุประสงค์การนิเทศ เพื่อให้ผู้รับการนิเทศมีโอกาสได้ศึกษาหาความรู้ความเข้าใจด้วยตนเองจากเอกสารทางวิชาการเพิ่มขึ้น และเป็นการเสริมแรงให้ผู้รับการนิเทศหาความรู้เพื่อเตรียมตัวไปถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาสภาพปัญหาว่าคณะครูไม่เข้าใจการจัดการเรียนการสอนเรื่องใด
2. ผู้บริหารบอกเอกสารทางวิชาการให้ผู้รับการนิเทศไปศึกษาค้นคว้าประมาณ

3-5 วัน และข้อสรุป

3. ผู้บริหารเตรียมสถานที่ประชุม ให้ผู้รับการนิเทศถ่ายทอดความรู้จากการศึกษาเอกสาร แต่คณะครูในโรงเรียนประมาณ 15-30 นาที

4. ประเมินผลโดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น สันทนากับผู้รับการนิเทศและสังเกตการนำไปปฏิบัติงาน

5. การนิเทศโดยการศึกษาเอกสารควรหมุนเวียนให้ผู้อื่นได้รับการนิเทศหมุนเวียนไปเรื่อย ๆ

10. การสนทนาทางวิชาการ หมายถึง การประชุมครูหรือกลุ่มผู้สนใจในเรื่องราวข่าวสารเดียวกัน โดยกำหนดให้มีผู้นำการสนทนาในเรื่องที่กลุ่มสนใจ วัตถุประสงค์ของการนิเทศ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ แนวทางการปฏิบัติงาน เทคนิควิธีการแก้แค้นครุในโรงเรียน ขั้นตอนสนทนาทางวิชาการมีดังนี้

1. สำนวญปัญหาความต้องการในเรื่องราวที่สนใจร่วมกัน หรือเป็นปัญหาร่วมกัน
2. เลือกผู้นำสนทนาทางวิชาการ โดยเลือกจากครุในโรงเรียนหรือเลือกจากบุคคลภายนอกที่มีความรู้ในเรื่องที่จะสนทนา
3. ปฏิบัติการสนทนาทางวิชาการ ในช่วงว่างที่เห็นว่าเหมาะสม อาจกำหนดเป็นรายสัปดาห์หรือรายเดือนตามต้องการ จัดทำเป็นปฏิทินไว้ •

4. ประเมินผล โดยการสังเกต สอบถาม บันทึก ความสนใจ ความเข้าใจของผู้ร่วมสนทนา นำมาเป็นข้อมูลเพื่อใช้ประโยชน์ในการจัดดำเนินการต่อไป และสังเกตการพัฒนาตนเองของครุ ตลอดทั้งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอน

11. การเยี่ยมนิเทศชั้นเรียน หมายถึง การที่ผู้นิเทศพบและสังเกตการทำงานของครุในชั้นเรียน เพื่อร่วมกันพัฒนาการทำงานให้มีคุณภาพ วัตถุประสงค์ของการนิเทศ เพื่อสำรวจความต้องการของครุ ศึกษาปัญหาของครุ ประเมินผลการสอนของครุ กระตุ้นให้ครุปรับปรุงการสอน และให้คำปรึกษาแนะนำแก่ครุ

ขั้นตอนการเยี่ยมนิเทศชั้นเรียน

ขั้นที่ 1 สร้างข้อตกลงในการเยี่ยมนิเทศชั้นเรียน โดยการพบปะสนทนา กำหนดจุดมุ่งหมาย และวิธีการนิเทศร่วมกัน

ขั้นที่ 2 เยี่ยมนิเทศชั้นเรียน ตามตารางกำหนดเยี่ยมและนิเทศตามเรื่องที่ได้กำหนด โดยใช้ความเป็นกันเองกับครูผู้รับการนิเทศ

ขั้นที่ 3 วิเคราะห์ผลการเยี่ยมนิเทศชั้นเรียน โดยดำเนินการวิเคราะห์ผลร่วมกับครูและให้คำปรึกษาแนะนำแก่ครู

ขั้นที่ 4 สรุปผลการเยี่ยมชั้นเรียนมาปรับปรุงแก้ไขการทำงาน

12. การศึกษาดูงาน การศึกษาดูงานเป็นการพบบุคลากรของโรงเรียนไปศึกษาค้นคว้า และเพิ่มพูนประสบการณ์ในสถานที่ต่าง ๆ วัตถุประสงค์การนิเทศเพื่อให้บุคลากรพัฒนาตนเองและพัฒนางานให้มีคุณภาพ

ขั้นตอนการศึกษาดูงาน

1. เลือกสถานที่ดูงานที่ตรงกับปัญหาและความต้องการ
2. กำหนดวัตถุประสงค์ของการดูงาน
3. วางแผน ประสานงานกับหน่วยงานที่จะไปดู
4. กำหนดการบรรยายสรุปและ เวลาใช้ศึกษาดูงาน ซึ่งควรใช้เวลาพอสมควร
5. สรุปแนวความคิดและวางแผนปรับปรุงงานในโรงเรียนต่อไป

13. การสังเกตการสอน หมายถึง การจัดให้บุคคลหนึ่งที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเรียนการสอน มาสังเกตพฤติกรรมการสอนของครูในขณะที่ทำการสอน วัตถุประสงค์ของการนิเทศเพื่อให้ครูสามารถพัฒนาหรือปรับปรุงการสอนให้มีประสิทธิภาพ โดยใช้ข้อมูลย้อนกลับจากการสังเกตการสอนของผู้นิเทศ

ขั้นตอนการสังเกตการสอน

1. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับผู้นิเทศ
2. ปรึกษาหารือและการเตรียมแผนการสอน โดยการสร้างข้อตกลงในการสังเกตการสอนร่วมกัน และพิจารณาแผนการสอนร่วมกัน
3. สังเกตการสอน โดยผู้นิเทศ เข้าไปนั่งสังเกตการสอน บันทึกพฤติกรรมการสอนของครูโดยละเอียด

4. นำผลการสังเกตวิเคราะห์พฤติกรรมการสอนร่วมกันระหว่างผู้สังเกต และครูผู้สอน หากจุดเด่น จุดด้อย นำมาปรับปรุงพัฒนาการสอนให้ดีขึ้น

5. ครูจะต้องยอมรับพฤติกรรมการสอนของตนและนำผลการวิเคราะห์ ทั้งด้านดีและไม่ดี มาเป็นข้อมูลปรับปรุงพฤติกรรมที่เป็นปัญหาต่อไป

14. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารโรงเรียนและครูในการแก้ไขปรับปรุงการเรียนการสอน โดยวิธีการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาค้นคว้าสาเหตุของปัญหา วิธีการแก้ไขและพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการมีดังนี้

1. กำหนดปัญหา ความต้องการ โดยการศึกษาจากข้อมูลด้านต่าง ๆ วิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการ จัดลำดับความสำคัญ และกำหนดปัญหาที่ต้องการศึกษาค้นคว้า

2. กำหนดจุดมุ่งหมายและวิธีดำเนินการ

3. ดำเนินการศึกษาค้นคว้า โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล จากผลการทดลอง

4. วิเคราะห์ สรุปและรายงานผล โดยใช้การวิเคราะห์สถิติแบบง่าย ๆ การเขียนรายงานให้ถูกต้องตามหลักการรายงานผลการศึกษาค้นคว้า คือ

บทที่ 1 ความเป็นมาและสภาพปัจจุบันปัญหา

บทที่ 2 เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 5 สรุปผลและอภิปรายผลการศึกษาค้นคว้า

5. นำผลการศึกษาไปใช้แก้ไขปรับปรุงในห้องเรียนและขยายผลการศึกษาค้นคว้าต่อไป

15. การเขียนเอกสารและบทความทางวิชาการ หมายถึง การที่ผู้นิเทศหาวิธีการสนับสนุนให้ครูเขียนหนังสืออ่านประกอบ หนังสืออ่านเพิ่มเติม เอกสารทางวิชาการ และบทความทางวิชาการที่เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการเรียนการสอน วัตถุประสงค์การนิเทศเพื่อให้ครูได้ใช้ความรู้ความสามารถในการพัฒนาการเรียนการสอน ซึ่งจะส่งผลให้ครูมีความก้าวหน้าในวิชาชีพขึ้นด้วย

ขั้นตอนการเขียนเอกสารและบทความทางวิชาการ

ขั้นที่ 1 กระตุ้นให้ครูเขียนเอกสารและบทความทางวิชาการ โดยการจัดรวบรวมเอกสารและบทความทางวิชาการให้ครูได้ศึกษาค้นคว้า การส่งครูให้เข้ารับการอบรมการเขียนเอกสารและบทความที่หน่วยงานอื่นจัดขึ้น และจัดหาตัวอย่างการเขียนบทความให้ครูได้ศึกษา

ขั้นที่ 2 ให้บริการครูในการเขียนเอกสารและบทความทางวิชาการ โดยการจัดช่วงเวลาการเขียนเอกสารและบทความแก่ครู ให้คำปรึกษาแนะนำในการเขียนบทความและเชิญผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำและตรวจแก้ไขในเอกสารและบทความทางวิชาการที่ครูเขียนขึ้น

ขั้นที่ 3 เผยแพร่และประชาสัมพันธ์เพื่อความก้าวหน้าในวิชาชีพ โดยการเผยแพร่ผลงานเอกสารและบทความทางวิชาการของครูไปหน่วยงานต่าง ๆ ในวงการศึกษ และสนับสนุนให้ครูส่งผลงานทางวิชาการเพื่อความก้าวหน้าในวิชาชีพ

16. การจัดนิทรรศการ การจัดนิทรรศการเป็นการนำความรู้ ข่าวสาร ผลงาน มาจัดแสดงเพื่อนำเสนอเป็นความรู้หรือประชาสัมพันธ์ การดำเนินงานแก่บุคคลทั่วไปในรูปแบบต่าง ๆ กัน วัตถุประสงค์การนิเทศเพื่อให้คณะครูผู้ชมนิทรรศการมีความรู้ ความเข้าใจในด้านการปฏิบัติงาน การใช้สื่อการสอนต่าง ๆ ตลอดจนรูปแบบเทคนิควิธีการสอนต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้คณะครูเกิดการพัฒนาตนเอง

ขั้นตอนการจัดนิทรรศการมีดังนี้

1. เตรียมดำเนินการ ในกรณีโรงเรียนเป็นผู้จัดนิทรรศการเอง ผู้บริหารร่วมกับคณะครูต้องกำหนดช่วงเวลาการจัดตามความเหมาะสม การร่วมกันจัดจะทำให้เกิดการศึกษา ค้นคว้าเพิ่มเติม เสริมความเข้าใจยิ่งขึ้น กรณีหากคณะครูไปชมการจัดนิทรรศการต้องเตรียมให้คณะครูจดบันทึกการชมนั้นด้วย

2. ปฏิบัติงาน การชมนิทรรศการต้องมีการจดบันทึกด้วย

3. พัฒนาตนเอง ผู้ไปชมนิทรรศการ นำแนวคิดจากการไปชมนิทรรศการมาปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงาน

4. ประเมินผล โดยการติดตาม ประเมินผลการดำเนินการของครูในเรื่องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอน และได้นำผลการชมไปใช้ประโยชน์เพื่งใด สรุปแนวปฏิบัติแจ้งให้คณะครูเพื่อปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น

ในการตัดสินใจจะเลือกกิจกรรมการนิเทศใดไปใช้นั้น คณะกรรมการนิเทศควรจะมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาโดยคำนึงจุดประสงค์ของการนิเทศว่าจุดประสงค์ที่สำคัญคืออะไร จะมุ่งให้ผู้รับการนิเทศมีความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะอย่างไร เพราะกิจกรรมการนิเทศแต่ละกิจกรรมจะตอบสนองต่อจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน การเลือกกิจกรรมการนิเทศควรคำนึงถึงขนาดของกลุ่มผู้รับการนิเทศว่าเป็น รายบุคคล กลุ่มขนาดเล็ก กลุ่มขนาดใหญ่ ตลอดจนการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมของโรงเรียน ความพร้อม และศักยภาพข้อจำกัดของบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อให้การเลือกกิจกรรมการนิเทศ สามารถปฏิบัติการนิเทศได้อย่างเหมาะสม และเกิดประโยชน์ มีประสิทธิภาพสูงสุด

การมีส่วนร่วมในการนิเทศการศึกษา

กระบวนการนิเทศการศึกษา จัดเป็นกระบวนการที่มุ่งเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยมุ่งให้ผู้รับการนิเทศมีความรู้ความสามารถ พัฒนาทักษะต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ หลักการเบื้องต้นประการหนึ่ง (สังต์อุทรานันท์, 2530, หน้า 47) ที่จะส่งผลให้ผู้รับการนิเทศมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมคือ การมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงานจะมีส่วนช่วยให้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ง่ายขึ้น เพราะโดยธรรมชาติของคนแล้วมักไม่ชอบการถูกบังคับ หากมีการบีบบังคับแล้วบุคคลจะรู้สึกต่อต้านทันที ดังนั้นวิธีการที่จะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดขึ้นโดยง่าย จึงควรจะให้ผู้ที่เราต้องการให้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อให้บังเกิดความรู้สึกถึงความสำคัญว่า เขาเป็นผู้หนึ่งที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและ เขาได้ทำตามความคิดของเขาเอง

การมีส่วนร่วมโดยทั่วไป (วันรักษ์ มิ่งมณีนาคิน, 2531, หน้า 10) หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันและอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคล ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกขั้นตอนของโครงการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมในอำนาจการตัดสินใจและหน้าที่ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมจะเป็นเครื่องประกันว่าสิ่งที่ผู้มีส่วนร่วมได้ส่วนเสียมากที่สุดนั้นจักได้รับการตอบสนองและทำให้มีความเป็นไปได้มากยิ่งขึ้นว่า ผู้ร่วมกิจกรรมทุกคนจะได้รับผลประโยชน์เสมอหน้ากัน ความแตกต่างกันระหว่างการมีส่วนร่วมกับการให้ความร่วมมือมีความหมายแตกต่างกันอีกประการหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมจะต้องคู่กับความรู้สึกเป็นเจ้าของ ส่วนการที่คนอื่นหรือฝ่ายอื่นเข้ามาร่วมนั้นถือว่าเป็นการให้ความร่วมมือ

นอกจากนี้การมีส่วนร่วม (นพพร นิลณรงค์, 2535) สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการคิดและการตัดสินใจการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการลงทุนและรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลและการตรวจสอบ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management, สมยศ นาวิกาน, 2525, หน้า 1) ว่าเป็นกระบวนการของการให้ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการตัดสินใจ เป็นการมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคล มุ่งใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญของผู้ได้บังคับบัญชาในการแก้ปัญหาของการบริหารที่สำคัญอยู่บนพื้นฐานการแบ่งอำนาจหน้าที่ให้ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแท้จริงในกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญขององค์การและยังสอดคล้องกับแนวคิดการบริหารเชิงประชาธิปไตย (สนอง เครือมาก, 2533, หน้า 1038) ซึ่งมีแนวความคิดการบริหารโดยให้ครูหรือบุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์ว่าเป็นการดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ การติดตามผลหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดผลสำเร็จของงานร่วมกัน

ดังนั้นการมีส่วนร่วมในกระบวนการนิเทศภายใน พอจะสรุปได้ว่าหมายถึง การให้คณะครูในโรงเรียนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการคิด การตัดสินใจ ในกระบวนการนิเทศทุกขั้นตอน โดยให้อิทธิพลคณะครูมีส่วนร่วมในการศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและความต้องการ มีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ ในการวางแผนการกำหนดทางเลือกในการนิเทศภายในโรงเรียน มีส่วนร่วมในการ

คิดหาแนวทางสร้างสื่อเครื่องมือ การปฏิบัติการนิเทศ ตลอดจนมีส่วนร่วมในการคิดและตัดสินใจในการประเมินผลและรายงานผลการนิเทศภายใน ซึ่งจะทำให้คณะครูเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งและรู้สึกของการเป็นเจ้าของในการปฏิบัติการนิเทศ

ส่วนผลดีและประโยชน์ของกระบวนการนิเทศภายในโดยคณะครูมีส่วนร่วม (สมยศ นาวิการ, 2525, หน้า 27 และ สมอง เครือมาก, 2533, หน้า 1038) พอสรุปได้ดังนี้

1. ครูแต่ละคนสามารถพัฒนาบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถของตนเองได้มากขึ้น
2. เกิดความร่วมมือร่วมใจกันมากขึ้น เพราะทำงานโดยยึดถือความเห็นส่วนใหญ่ของกลุ่มเป็นแนวทาง
3. ช่วยลดปัญหาความขัดแย้งในการทำงานได้มากขึ้น เพราะทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น ชี้แจง ปรัชญาหารือกันเป็นประจำ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน
4. ส่งเสริมให้ครูเกิดความภาคภูมิใจในตัวเองมากขึ้น เพราะถือว่าทุกคนมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานเท่าเทียมกัน
5. ช่วยให้การงานบรรลุเป้าหมายมากขึ้น เพราะอาศัยความรู้ ความสามารถ และการพิจารณาอย่างรอบคอบของครูทุกคนร่วมกัน

นอกจากนี้การมีส่วนร่วมโดยคณะครูเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและขวัญกำลังใจของคณะครูดีขึ้นโดยส่วนรวม เกิดการยอมรับและความผูกพันต่อการเปลี่ยนแปลงมีมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารโรงเรียนและครูราบรื่นมากขึ้น ตลอดจนคณะครูเกิดความไว้วางใจผู้บริหารโรงเรียนและบังคับบัญชาได้ง่ายขึ้น

การนิเทศเป็นการดำเนินงานร่วมกันระหว่างผู้ให้การนิเทศกับผู้รับการนิเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับการนิเทศในทางที่ดีขึ้น ซึ่งทำให้ผลงานของผู้รับการนิเทศมีคุณภาพสูงขึ้นอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการนิเทศการศึกษา สำหรับวิธีการนิเทศที่ได้รับการพัฒนาและพิสูจน์มาแล้วว่าได้ผลดีเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานและเป็นที่ยอมรับกันในปัจจุบัน มีลักษณะที่สำคัญดังนี้ (สงัด อุทรานันท์, 2530, หน้า 178-179)

1. ยึดหลักประชาธิปไตยในการทำงาน การนิเทศจะประสบความสำเร็จได้โดยง่าย ถ้าหากผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศให้ความสำคัญและให้การยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
2. ดำเนินการอย่างเป็นระบบและฝึกกระบวนการทางวิทยาศาสตร์โดยการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนและต่อเนื่องและใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการแก้ปัญหา
3. ให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์ การนิเทศในสมัยใหม่จะให้ความสำคัญแก่ผู้ปฏิบัติงาน มีความเห็นอกเห็นใจและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

อีกทั้ง Marks, Stoops และ Joyce, King, Stoops (อ้างใน ชัช เถาว์ชาลี, 2534, หน้า 114) ได้ให้ความคิดเห็นถึงแนวโน้มการนิเทศในอนาคตว่าความสนใจของการนิเทศจากหน่วยงานต่าง ๆ จะเพิ่มมากขึ้น ครุมีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการทั้งหมดของการนิเทศภายในโรงเรียน ครูและศึกษานิเทศก์จะร่วมกันทำงานเป็นคณะ ในการตั้งเป้าหมาย การจัดลำดับความสำคัญ และการกำหนดโปรแกรมการศึกษา การประเมินความสำเร็จของงาน จะกระทำร่วมกันระหว่างครู ผู้บริหารและศึกษานิเทศก์

จากแนวทางการปฏิบัติงานการนิเทศและแนวโน้มการนิเทศการศึกษาในอนาคต พอจะให้ความเห็นได้ว่า สอดคล้องกับแนวคิดของกระบวนการนิเทศภายในโดยคณะครุมีส่วนร่วม และมีความเห็นว่า กระบวนการนิเทศภายในโดยคณะครุมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบการนิเทศที่เหมาะสมกับสภาพความต้องการและศักยภาพของคณะครูที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนเป็นอย่างดี

รูปแบบและวิธีการในการให้คณะครุมีส่วนร่วมในกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียน

จากที่ได้กล่าวมาแล้วว่าการนิเทศจัดเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยมุ่งให้ผู้รับการนิเทศมีความรู้ความสามารถ การนิเทศจึงมีลักษณะเป็นพลวัตร (Dynamic) คือ ทั้งผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหว เพื่อความก้าวหน้าอยู่เสมอ จึงจำเป็นที่จะต้องหาวิธีการที่นำมาใช้เพื่อให้ผู้รับการนิเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2534, หน้า 41) ได้เสนอแนวทางการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนของครู คือ การเปลี่ยนแปลงโดยวิธีการตัดสินใจของกลุ่มโดยเปิดโอกาสให้สมาชิกของกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิธีการอภิปรายเกี่ยวกับข้อมูลโดยเสนอข้อมูล

หรือข่าวสารย้อนกลับให้กับครูหรือสมาชิกในกลุ่ม ได้มีโอกาสประชุมและร่วมกันวิเคราะห์หรือศึกษาข้อมูลเหล่านั้นด้วยตนเอง การเปลี่ยนแปลงโดยการแก้ปัญหาโดยกลุ่ม เป็นการกำหนดบทบาทขอบเขต และวิธีการแก้ปัญหาโดยการอภิปรายในกลุ่ม และการเปลี่ยนแปลงโดยใช้วิธีการฝึกอบรม ซึ่งพอสรุปได้ว่า วิธีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้รับการนิเทศนั้นจะต้องเปิดโอกาสให้คณะครูมีส่วนร่วม ในการคิด การตัดสินใจ การร่วมอภิปราย และการแก้ไขปัญหาด้วยคณะครูในโรงเรียน ซึ่งหมายถึง การมีส่วนร่วมแบบเป็นคณะกรรมการ และการมีส่วนร่วมแบบเป็นกระบวนการกลุ่มนั่นเอง รายละเอียดพอสรุปได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของคณะครูแบบเป็นคณะกรรมการ (Committee)

คณะกรรมการ หมายถึง คณะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งจากบุคคล หรือองค์การที่คณะบุคคลนั้นสังกัดอยู่เพื่อให้ทำหน้าที่ด้วยการประชุม พิจารณา บริรักษารื้อปัญหาเฉพาะเรื่องที่คณะกรรมการได้รับมอบหมายแล้วรวบรวมข้อวินิจฉัย ข้อเสนอแนะต่อองค์การนั้น (โสรัจ แสนศิริพันธ์, 2527, หน้า 12-13) และวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งคณะกรรมการก็เพื่อนำเอาความรู้ความชำนาญจากหลาย ๆ คณะมาระดมสมองแก้ปัญหาและให้ข้อเสนอแนะอย่างมีเหตุผล ตลอดจนเพื่อให้เกิดความรอบคอบในการตัดสินใจ

สำหรับข้อดีของคณะกรรมการใน สอนง เครือมาก (2533, หน้า 998) และโสรัจ แสนศิริพันธ์ (2527, หน้า 31-32) ได้พอสรุปว่ามีข้อดีหลายประการ คือ ช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างรอบคอบเพราะมีบุคคลหลายฝ่ายร่วมพิจารณา สร้างความสมดุลระหว่างผู้บริหารและฝ่ายปฏิบัติทำให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นการปลูกฝังแนวทางประชาธิปไตย ช่วยให้การวินิจฉัย ตัดสินใจ และแนวทางการดำเนินงานเป็นไปด้วยเหตุด้วยผล เป็นการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบโดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้บุคคลหลายฝ่ายมีส่วนร่วม และช่วยให้การดำเนินงานสอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการของบุคลากรในองค์การ นอกจากนี้ยังช่วยให้เกิดการประสานงานเป็นอย่างดี เกิดการยอมรับ ลดข้อขัดแย้งปัญหาที่มีมาก่อนหรือให้หมดปัญหาไป

ดังนั้นการจัดตั้งคณะกรรมการนิเทศภายใน จึงเป็นการจัดตั้งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเปิดโอกาสให้คณะครูในโรงเรียนได้มีส่วนร่วม ในการคิด การตัดสินใจ การร่วมกันปรึกษาหารือ เพื่อหาแนวทางการปฏิบัติการนิเทศที่เหมาะสมกับสภาพความต้องการของคณะครูภายในโรงเรียน ตลอดจนหาวิธีการแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับศักยภาพของแต่ละโรงเรียน โดยดำเนินการตามกระบวนการนิเทศภายในตามกรอบแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติทุกขั้นตอน

2. การมีส่วนร่วมของคณะครูแบบเป็นกระบวนการกลุ่ม (Group Process)

กระบวนการกลุ่ม (Group process) หมายถึง ที่รวมแห่งประสบการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายที่มาพบปะสังสรรค์กันด้วยความรู้สึกร่วมกันและความสัมพันธ์กันและกัน จากการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ในระหว่างบุคคลนี้เองช่วยให้ค้นพบวิธีแก้ปัญหาที่น่าพอใจร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และผลลัพธ์ประการต่อมาก็คือทำให้แต่ละคนเป็นแรงจูงใจให้แก่กันและกันและมีความเอื้ออาทรต่อกันอีกด้วย ผลรวมของประสบการณ์ย่อมเกิดเป็นพลังกลุ่มที่มีทิศทาง มีอัตราความเร็วมีคุณภาพและมีปริมาณในตัวของมันเอง สมาชิกแต่ละคนจะเกิดมีความรู้สึกในทางสำเร็จในการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งนับเป็นความรู้สึกอย่างหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นที่มาแห่งความพอใจอันเป็นตัวการสำคัญที่จะช่วยให้มาซึ่งการดีขึ้นต่อไป (อบรม สันนิบาต และ สมศักดิ์ ศรีมาโนชน, 2521, หน้า 69-70) ผู้นิเทศต้องทำงานร่วมกับคน ทำงานเป็นทีมและสร้างทีมงานโดยมุ่งทำงานเป็นโครงการ มีผู้รับผิดชอบและผู้ร่วมงาน ถ้าการวางโครงการใด ๆ โดยไม่มีการถามขอร้องปรึกษา ขอความร่วมมือจากบุคคลที่จะมาร่วมงานแล้ว งานที่ดำเนินการย่อมได้รับความร่วมมือน้อย หรือให้ความร่วมมือพอให้งานเสร็จไปเท่านั้น ไม่มีความรู้สึกพอใจที่จะเสนอแนะให้งานนั้นสมบูรณ์ยิ่งขึ้น งานก็จะไม่มีการพัฒนา ผู้นิเทศจึงจำเป็นต้องเข้าใจและรู้จักใช้ประโยชน์จากกลุ่มมาพัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

ลำดับขั้นในการทำงานกลุ่มในการนิเทศการศึกษา วิจิตร ชีระกุล, วรุตม์ บางกูร, กาญจนา ศรีกาฬสินธุ์ และ สุพิชญ์ ชีระกุล (2519, หน้า 73-75) ได้กล่าวคือ การทำงานกลุ่มในการนิเทศการศึกษาว่าอาจจะจัดลำดับขั้นการทำงานของกลุ่มได้ดังนี้

1. ตั้งความมุ่งหมายร่วมกัน (Group objectives)
2. อภิปรายร่วมกัน (Group discussion)
3. ตัดสินใจร่วมกัน (Group decision)
4. ดำเนินการร่วมกัน (Group action)
5. ประเมินผลร่วมกัน (Group evaluation)
6. ตั้งความมุ่งหมายใหม่สำหรับงานครั้งต่อไป (New objectives)

หลักการทำงานกลุ่ม ในการทำงานกลุ่มนั้นควรมีหลักการในการทำงานดังนี้

1. ลักษณะการนำและการปฏิบัติที่ดี จะพัฒนาความสามารถพื้นฐานในการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม
2. ผู้มีเทศอาจเป็นแรงผลักดันจากภายนอก หรือผู้ปฏิบัติงานเพื่อนำกลุ่มให้ทำงาน การทำงานภายในกลุ่มร่วมกันจะทำให้กลุ่มประสบความสำเร็จ
3. การร่วมมือประสานงานภายในกลุ่ม ไม่ได้ทำให้การเป็นผู้นำของผู้มีเทศลดลง แต่ยังมีความรับผิดชอบในการสร้างบรรยากาศของกลุ่ม และรักษาสภาพการณ์ของกลุ่ม แม้ว่าจะร่วมกันรับผิดชอบอยู่ก็ตาม
4. ผู้มีเทศจะต้องพร้อมที่จะเชื่อ และยอมรับความสามารถของกลุ่มในเวลาที่เหมาะสม
5. กลุ่มจะทำงานได้อย่างดี เมื่อเข้าใจตรงกันว่าการที่เข้ามารวมกลุ่มกันนั้น มีเหตุผลอะไร
6. ภายใต้อำนาจที่ดี ภาวะผู้นำของแต่ละคนจะกลายเป็นลักษณะของกลุ่ม
7. กลุ่มจะต้องมีการพบปะกันบ่อย ๆ การขยายงาน การสอบถามไม่สามารถใช้แทนการประชุมได้
8. ผู้มีเทศจะต้องใช้ความอดทนในการที่จะนำกลุ่มให้ถึงระดับความก้าวหน้าที่ต้องการ
9. การทำงานในกลุ่มจะให้มีประสิทธิภาพ ถ้าสมาชิกมีความรู้สึกว่าความคิดของเขามีความสำคัญ ควรมีการบันทึกและนำมาพิจารณา
10. ผู้มีเทศมีหน้าที่คุ้มครองกลุ่ม ไม่ให้คนใดคนหนึ่งมีอำนาจพูดแทนกลุ่มได้

11. จะต้องมีความสนใจอย่างสม่ำเสมอต่อการกระทำที่จะพัฒนาความเข้าใจในหลักการกลุ่ม และวิธีการเหล่านี้จะทำให้ผู้นิเทศสามารถทำให้การดำเนินงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการรวมกลุ่ม กลุ่มทุกกลุ่มดำเนินขึ้นมาเนื่องจากสมาชิกมีความผูกพันกันทางจิตใจ หรือทางโครงสร้างร่วมกันเพราะเหตุว่าแต่ละคนต้องการจะได้รับประโยชน์ทางใดทางหนึ่งจากกลุ่ม ประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับจากกลุ่มพอประมวลได้ดังนี้ (หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2527, หน้า 13)

1. กลุ่มเป็นที่ฝึกความกล้าและทดสอบความสามารถ คนบางคนไม่กล้าที่จะทำหรือเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ คนเดียว ต้องอาศัยกลุ่มช่วยจึงจะเกิดความกล้าขึ้น
2. กลุ่มเป็นที่แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เจตคติและความคิดเห็น ทั้งยังช่วยปรับปรุงความประพฤติและนิสัยใจคอของสมาชิกให้ดีขึ้นด้วย
3. กลุ่มเป็นที่เสริมสร้างพลังทางร่างกายและจิตใจ การร่วมมือร่วมแรงและร่วมใจกันในการกระทำกิจกรรมเพื่อกลุ่ม จะเป็นเครื่องช่วยเสริมพลังทางร่างกายและทางใจให้สมาชิก
4. กลุ่มเป็นเครื่องช่วยค้ำกันให้เกิดความรู้สึกลอดพ้นเป็นเครื่องบำรุงขวัญและเป็นเครื่องให้ความอบอุ่นแก่สมาชิก เมื่อมีการรวมกลุ่มกันความรู้สึกลดต่าง ๆ เหล่านี้จะเกิดขึ้นทันที จึงทำให้สมาชิกเกิดความมั่นใจและรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า จึงอยากทำให้ทุกอย่างให้เกิดประโยชน์แก่กลุ่มของตน

จากที่ได้กล่าวมาแล้วการใช้กระบวนการนิเทศภายในโดยคณะครูมีส่วนร่วมนั้นเปิดโอกาสให้คณะครูมีส่วนร่วมแบบเป็นคณะกรรมการ (Committee) และเป็นกระบวนการกลุ่ม (Group Process) ลักษณะการปฏิบัติจึงจำเป็นต้องอาศัยการประชุมเป็นหลัก สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2529, หน้า 2) ได้มีความคิดเห็นถึงความสำคัญของการประชุมไว้ดังนี้

1. เป็นการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจระหว่างผู้เข้าร่วมประชุมด้วยกัน
2. เป็นการให้ข่าวสารและแจ้งข้อราชการแก่คณะครู
3. เป็นการตัดสินใจ แก้ปัญหา และกำหนดนโยบายในการทำงานร่วมกัน

4. ทำให้คณะครูและผู้บริหารโรงเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ได้รู้จักกัน และเข้าใจกัน

5. การประชุมเป็นการบริหารงานตามหลักประชาธิปไตย เป็นลักษณะของการทำงานเป็นคณะ

การประชุมมีหลายรูปแบบ แต่ละแบบมีความมุ่งหมายและเหมาะกับงานแตกต่างกัน ซึ่งผู้จัดควรพิจารณาให้ตรงกับวัตถุประสงค์และความเหมาะสม รูปแบบการประชุมจะต้องนำมาใช้ในกระบวนการนิเทศภายในโดยคณะครูมีส่วนร่วม (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2529, หน้า 3-4, และระวีวรรณ เสวตมาร, 2530, หน้า 57-102) มีดังนี้

1. การประชุมสัมมนา (Seminar) เป็นการประชุมของกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งเพื่อศึกษาค้นคว้าหัวข้อใดหัวข้อหนึ่งภายใต้การนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดปัญหาสำรวจปัญหา ปรึกษาหารือ มีการแลกเปลี่ยนผลงานระหว่างบุคคลในกลุ่มและสรุปผลสัมมนา ผู้นำการสัมมนาจะต้องดำเนินการโดยใช้เวลาการสัมมนาทั้งหมดให้เกิดประโยชน์ร่วมกันระหว่างบุคคลในกลุ่มสัมมนาให้มากที่สุด ผู้เข้าสัมมนาทั้งหมดจะต้องทราบหัวข้อที่จะสัมมนาล่วงหน้าและจะต้องศึกษาค้นคว้ามาก่อน

2. การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เป็นการประชุมหรืออบรม โดยเน้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีความรู้ ความเข้าใจและทักษะทั้งทางด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติอย่างแท้จริง รู้จักแก้ปัญหาและปรับปรุงงานให้ดีขึ้น การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นการประชุมปรึกษาหารือหรือเพื่อหาวิธีการแก้ปัญหาหรือกำหนดมาตรการอย่างใดอย่างหนึ่ง การปฏิบัติประกอบด้วยการประชุมย่อย การประชุมใหญ่ ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดจะได้นำเอาความรู้ ประสบการณ์ไปเป็นแนวปฏิบัติต่อไป

3. การประชุมอภิปรายกลุ่ม (Group discussion) คือ การที่บุคคลในกลุ่มจำนวนประมาณ 6-20 คน มาร่วมกันพิจารณาอภิปรายในเรื่องหรือหัวข้อที่สมาชิกมีความสนใจร่วมกัน เป็นการประชุมนอกแบบ เป็นกันเอง ไม่มีพิธีที่ต้องเตรียมการใหญ่โต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจปัญหา แก้ปัญหาและสร้างเกณฑ์ร่วมกัน โดยอาศัยความคิดจากคนหลายคน แต่จะถือว่าเป็นมติของกลุ่มทั้งหมด

4. การประชุมแบบอภิปรายซักถาม (Symposium) คือ การอภิปรายหลังจากผู้ทรงคุณวุฒิอภิปรายจบลง และเปิดโอกาสให้ผู้ฟังเข้ามีส่วนร่วมในการอภิปรายอย่างอิสระและเปิดเผย โดยการซักถามปรึกษาหารือ แสดงความคิดเห็นและให้ข้อเท็จจริงเพิ่มเติมต่อคณะ ผู้ทรงคุณวุฒิและที่ประชุม การอภิปรายซักถามช่วยให้ผู้ฟังได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการอภิปราย และขจัดข้อสงสัยที่ได้รับฟังจากอภิปราย

5. การประชุมแบบระดมความคิด (Brainstorming) เป็นเทคนิคการประชุมที่เน้นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มากกว่าการปฏิบัติ โดยให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ออกมาให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยไม่คำนึงถึงว่าแนวคิดนั้นจะนำไปปฏิบัติได้หรือไม่

6. การประชุมแบบบรรยาย (Lecture) เป็นการประชุมที่เสนอเนื้อหา ความรู้ ข่าวสารหรือทัศนคติต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์จะให้ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจหรือยอมรับข้อความหรือเรื่องราวที่ผู้บรรยายเสนอให้ การบรรยายโดยทั่วไปมุ่งที่จะแจ้งให้ผู้ฟังได้ทราบเรื่องราวต่าง ๆ ตามที่ผู้บรรยายต้องการ มีการกระตุ้นชักชวนและโน้มน้าวทัศนคติของผู้ฟังให้เห็นคล้อยตาม การประชุมแบบการบรรยายมีลักษณะเป็นทางการแต่ละประหยัดเวลาและงบประมาณ

7. การประชุมปรึกษาหารือ (Conference) เป็นการประชุมเพื่อรวบรวมความคิดเห็นของกลุ่มคนที่มีประสบการณ์และมีความรอบรู้ในเรื่องที่ประชุมในเรื่องเดียวกัน หรือเอาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะประชุมร่วมกันปรึกษาหารือระหว่างผู้มีประสบการณ์หรือผู้มีความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ บางครั้งเป็นการประชุมของคณะกรรมการ โดยเน้นเพื่อที่จะปรึกษาหารือ วางแผน หรือทำกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม

8. การประชุมแบบซินดิเคต (Syndicate) เป็นการประชุมร่วมกันของกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจที่จะพิจารณาปัญหา หรือเรื่องราวที่ได้รับมอบหมายและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยจะทำให้ลักษณะการประชุมกลุ่มย่อย แล้วนำข้อสรุปของกลุ่มย่อยไปเสนอให้ที่ประชุมใหญ่พิจารณาอีกครั้งหนึ่ง

จากที่ได้เสนอรูปแบบการประชุมทั้งหมดนั้นเป็นการประชุมแบบเป็นทางการ และ อุทัย บุญประเสริฐ (2529, หน้า 3) สรุปว่า การประชุมอาจแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การประชุมเป็นทางการและการประชุมไม่เป็นทางการ ซึ่งการประชุมแบบไม่เป็นทางการ คือ การประชุมที่ไม่มีลักษณะจำกัดแน่นอนตายตัว ไม่มีการกำหนดแบบแผนรายละเอียดตลอดจนวิธีการที่แน่นอน การประชุมอาจเกิดขึ้นได้ในโอกาสและสถานการณ์ต่าง ๆ บรรยากาศการประชุมมักเป็นแบบกันเอง เช่น การพบปะเยี่ยมเยียน การสังสรรค์ในโอกาสพิเศษ เป็นต้น

จึงพอจะสรุปได้ว่า การประชุมเป็นหัวใจสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินการตามกระบวนการนิเทศภายในโดยคณะครูมีส่วนร่วม ให้สามารถปฏิบัติงานการนิเทศภายในโรงเรียนประสบความสำเร็จและบรรลุตามวัตถุประสงค์เป้าหมายตามที่ต้องการได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยการนิเทศการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบกระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนนั้นมีน้อยมาก เท่าที่พบเป็นการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษากระบวนการนิเทศ ศึกษาเกี่ยวกับสภาพการปฏิบัติการนิเทศภายในตลอดจนศึกษาปัญหาและความต้องการในการนิเทศการศึกษา ส่วนการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศภายในโดยประยุกต์ใช้ในรูปแบบต่าง ๆ นั้น พอจะนำมาประกอบเป็นแนวคิดในการพัฒนารูปแบบกระบวนการนิเทศภายในและเป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

ประสิทธิ์ พรหมตัน (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่องการประยุกต์ใช้วิธีการนิเทศแบบคลินิคในโรงเรียนประถมศึกษา ใช้รูปแบบวัฏจักรการนิเทศแบบคลินิคของแอคคีสันและแกลล์ไปประยุกต์ใช้ในโรงเรียนชุมชนสหกรณ์นิคมวิทยา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอพริ้ว จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า การนิเทศแบบคลินิคสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาได้ครบตามกระบวนการ ตามรูปแบบที่ได้เลือกนำไปใช้ จากความเห็นของผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ มีความเห็นว่า การนิเทศแบบคลินิค มีหลักการ เหตุผล และเป้าหมาย เหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา เพราะวิธีการนิเทศไม่เป็นการไปประ เหมินผลการสอน

ของครู แต่เป็นการช่วยสร้างทัศนคติที่ดีของครูต่อการนิเทศการสอน และเห็นว่าควรนำแนวความคิดการนิเทศแบบคลีนิกในเผยแพร่ให้มีการปฏิบัติต่อไป ถึงแม้ว่าการนิเทศแบบคลีนิกจะสามารถนำไปปฏิบัติได้ครบตามกระบวนการนิเทศ แต่ยังมีความบกพร่องในการปฏิบัติซึ่งก็สามารถพัฒนาปรับปรุงและแก้ไขให้ดีขึ้นได้

ประยูร ลังกาพันธ์ (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่องการนิเทศโดยการใช้คณะกรรมการร่วมในกลุ่มโรงเรียนประถมศึกษา กรณีศึกษากลุ่มอุดรสันติ อำเภอมืองเชียงใหม่ การวิจัยเป็นการสร้างรูปแบบการนิเทศขึ้นมาทดลองใช้ภายในกลุ่มโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศส่วนใหญ่พอใจต่อการนิเทศรูปแบบนี้และมั่นใจว่าจะเป็นประโยชน์ ส่วนพฤติกรรมของผู้นิเทศส่วนใหญ่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองดี มีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการร่วมกัน กระตือรือร้นที่จะทำหน้าที่ของตัวเองให้ดีที่สุด มีความเชื่อในตัวเอง มีความเป็นกันเองระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ พฤติกรรมส่วนน้อยที่มีปัญหาคือผู้นิเทศบางคนขาดความคิดริเริ่ม แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าบางเรื่องไม่ได้ ขาดทักษะในการสรุปผลและอภิปราย แต่ผู้นิเทศส่วนใหญ่มีความตั้งใจ พยายามช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนการดำเนินกิจกรรมการนิเทศนั้นผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ มีความเห็นสอดคล้องกันว่า มีปัญหาในการดำเนินการน้อย ในเรื่องการขาดทักษะการทำงาน เวลาที่ใช้ดำเนินการไม่เพียงพอ ครูขาดความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการและครูไม่อุทิศเวลาให้กับงานอย่างจริงจัง สำหรับการนิเทศผู้นิเทศเห็นว่า กิจกรรมการสังเกตการสอนมีประโยชน์มากที่สุด รองลงไปคือ กิจกรรมการให้คำปรึกษาหารือ การสาธิตการสอน การประชุมก่อนเปิดภาคเรียน ทำให้ครูศึกษาเอกสารตำราทางวิชาการ และการศึกษาดูงานนอกสถานที่ตามลำดับ

โสภณ ชัยเพชร (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่องกระบวนการนิเทศการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอมแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การดำเนินการตามกระบวนการนิเทศการศึกษา ทั้ง 5 ขั้นตอน โดยส่วนรวมและรายข้ออยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการวางแผนและกำหนดทางเลือกมีการดำเนินการ

มากกว่าขั้นตอนซึ่งการสร้างสื่อและเครื่องมือมีการดำเนินการน้อย ส่วนความคิดเห็นของผู้นิเทศมีความเห็นว่า ได้มีการดำเนินการตามกระบวนการนิเทศเรียงจากมากไปหาน้อย คือ การวางแผนและกำหนดทางเลือก การปฏิบัติการนิเทศ การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการ การประเมินผลและรายงานผล การสร้างสื่อและเครื่องมือ ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบตามความคิดเห็นของผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ คือ จำนวนผู้นิเทศมีน้อย งานที่รับผิดชอบมาก ทำให้การดำเนินการไม่ต่อเนื่อง ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศบางส่วนขาดความรู้ความเข้าใจและไม่เห็นความสำคัญของกระบวนการนิเทศ ผู้รับการนิเทศยังไม่มีโอกาสมีส่วนร่วมหรือรับรู้เท่าที่ควร การนิเทศขาดการสนับสนุนในเรื่องการสร้างสื่อและเครื่องมือ ข้อเสนอแนะคือ ควรมีการชี้แจงให้ผู้รับการนิเทศยอมรับและมีส่วนร่วมมากขึ้น

พ้องเพ็ญ ปานสีทา (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาแบบการนิเทศการสอนแบบพึ่งตนเองภายในโรงเรียนบ้านร่องเดี่ยว อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย เป็นการวิจัยโดยการสร้างรูปแบบการนิเทศขึ้นมาใช้ในโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอน มีความเห็นว่าการนิเทศการสอนแบบพึ่งตนเอง ช่วยสร้างความมั่นใจและพัฒนาความสามารถในการนิเทศให้กับตนเอง ครูผู้สอนมีเจตคติที่ดีต่อการนิเทศการสอนเห็นว่าการนิเทศการสอนเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันไม่ใช่การจับผิด มองเห็นประโยชน์ของการนิเทศการสอน เห็นด้วยที่จะให้ครูผู้สอนนิเทศตัวเอง และมีการยอมรับบทบาท ความสามารถของผู้นิเทศด้านรูปแบบของการนิเทศการสอนแบบพึ่งตนเอง พบว่า กระบวนการทำงานและกิจกรรมการนิเทศการสอนมีความเหมาะสมกับสภาพของโรงเรียน กิจกรรมการนิเทศที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนเห็นว่ามีความเหมาะสมมากที่สุด คือ กิจกรรมการสังเกตการสอน ส่วนปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ ครูผู้สอนขาดทักษะด้านการวางแผน ขาดการวิเคราะห์ข้อมูลให้ครอบคลุมสภาพปัจจุบัน ปัญหาในการจัดการศึกษาของโรงเรียน ขาดการนำผลการประเมินกลับไปปรับปรุงงานของตน และขาดความรู้ทางวิชาการในการเป็นผู้นิเทศข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการนิเทศการสอนแบบพึ่งตนเอง คือ ควรเตรียมบุคลากรในโรงเรียนให้มีความรู้และทักษะ เกี่ยวกับการนิเทศก่อนเริ่มดำเนินการ

นิกร เพ็ญเวียง (2537) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้กระบวนการนิเทศภายใน โรงเรียนตำบลริมปิง จังหวัดลำพูน ผลการวิจัยสรุปว่า กระบวนการนิเทศภายในเป็นการดำเนินงานในลักษณะการทำงานแบบวิทยาศาสตร์ที่อาศัยเหตุผลและสติปัญญา เพื่อการทำงานร่วมกันของคณะครูภายในโรงเรียนที่จะปรับปรุงและพัฒนาประสิทธิภาพการเรียนการสอนให้บรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการ หากมีการนำไปปฏิบัติอย่างจริงจัง เป็นระบบจะทำให้คณะครูเกิดความเข้าใจตรงกัน ร่วมมือร่วมใจกันทำงานมากขึ้น เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และเกิดขวัญกำลังใจในการทำงาน ส่วนปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินตามกระบวนการนิเทศภายใน พบว่า ผู้นิเทศบางยังขาดความรู้และทักษะในการนิเทศ คณะครูมีภาระหน้าที่อีกมากมาย ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างสม่ำเสมอทุกขั้นตอน เวลาในการประชุมมีน้อยรวมถึงการขาดแคลนงบประมาณสนับสนุน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้มองเห็นปัญหาในการนิเทศการศึกษาภายในโรงเรียนว่าการดำเนินการนิเทศภายในมีการดำเนินการน้อยและไม่ต่อเนื่อง สม่่าเสมอ คณะครูและผู้เกี่ยวข้องยังขาดความเข้าใจในการนิเทศ การดำเนินการนิเทศยังไม่เปิดโอกาสให้คณะครูได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการประเมินผล การนิเทศ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะนำกระบวนการนิเทศภายในโดยคณะครูมีส่วนร่วม ซึ่งประยุกต์มาจากกรอบแนวคิดของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติมาใช้ในกลุ่มโรงเรียนพินาย สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงกระบวนการนิเทศเพื่อให้ได้รูปแบบกระบวนการนิเทศภายในที่เหมาะสมสามารถนำไปใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป